

Salla Kemppainen

SAVAKSEN JALKAUTUVA PÄIVÄTOI- MINTA PALVELUKODEISSA – OHJAA- JIEN NÄKEMYKSIÄ

Opinnäytetyö

Sosionomi AMK

Sosionomikoulutus

2023

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Sosionomi (AMK)
Tekijä/Tekijät	Salla Kemppainen
Työn nimi	Savaksen jalkautuva päivätoiminta palvelukodeissa – ohjaajien näkemyksiä
Toimeksiantaja	Savas-Säätiö sr
Vuosi	2023
Sivut	45 sivua, liitteitä 3 sivua
Työn ohjaaja(t)	Eija Karjalainen

TIIVISTELMÄ

Pihkapuiston toimintakeskus aloitti jalkautuvan päivätoiminnan syksyllä 2020 koronapandemian jyllätessä maailmassa. Koronapandemian rauhoittuttua luovuttiin monessa paikassa jalkautuvasta työtavasta. Savas-Säätiö päätti jatkaa jalkautuvaa päivätoimintaa Pihkapuiston palvelukodilla kolmena päivänä viikossa. Tämä käytäntö on edelleen toiminnassa. Tutkimuksen aikana nousi mieleen ajatus, että hyötyisivätkö jotkut asiakkaat enemmän jalkautuvasta päivätoiminnasta kuin toimintakeskuksella järjestetystä päivätoiminnasta.

Tässä työssä tutkittiin Pihkapuiston toimintakeskuksen toteuttamaa jalkautuvaa päivätoimintaa haastatteleamalla ohjaajia, joilla oli kokemusta tämän järjestämisestä. Haastatelluista ohjaajista yksi ohjaa edelleen pääsääntöisesti jalkautuvaa päivätoimintaa. Kaksi heistä taas oli ohjaamassa jalkautuvaa päivätoimintaa muiden vammaisalan toimijoiden palvelukodeissa kuin Savas-Säätiön.

Haastattelu toteutettiin teemahaastatteluna ja tavoitteena oli saada selville ohjaajien näkemyksiä jalkautuvasta päivätoiminnasta. Ohjaajilta kysyttiin heidän omista kokemuksistaan jalkautuvaa päivätoimintaa ohjatessaan, mutta myös heidän näkemyksiään siitä, mitä mieltä asiakkaat ovat jalkautuvasta päivätoiminnasta. Analyysimenetelmänä tässä työssä oli teemoittelu, jonka tuloksena aineistosta nousi esiin 5 teemaa.

Tutkimuksen perusteella jalkautuvalla päivätoiminnalla on paikkansa vammaistyön kentällä. Osalle asiakkaista jalkautuva päivätoiminta on toimintakeskuksessa toteutettavaa päivätoimintaa parempi vaihtoehto. Nämä asiakkaat ovat sellaisia, joilla on toiminnanohjaukseen liittyviä haasteita tai joilla on toimintapäivän aikana paljon omia menoja. Nämä menot ovat esimerkiksi säännöllisiä terveystyntejä. Jalkautuvassa päivätoiminnassa nämä haasteet kytetään huomioimaan paremmin kuin toimintakeskuksessa pienemmän ryhmäkoon ja kodinomaisen ympäristön ansiosta. Jalkautuvan päivätoiminnan järjestämisessä on myös kehityskohteita. Nämä kehityskohteet ovat kuitenkin ratkaistavissa kohtuullisilla panostuksilla ja järjestelyillä. Toimintakeskuksella toteutettavasta päivätoiminnasta haastatteluiden perusteella hyötyisivät esimerkiksi asiakkaat, joilla kotona on usein haastavaa käyttäytymistä. Tätä heillä esiintyy harvemmin toimintakeskuksessa.

Asiasanat: päivätoiminta, kehitysvammaisuus, jalkautuva päivätoiminta, toimintakyky

Degree title	Bachelor of Social Services
Author (authors)	Salla Kemppainen
Thesis title	Staff's thoughts about daytime activities in service homes at Pihkapuisto Activity Center
Commissioned by	Savas-Säätiö sr
Time	2023
Pages	45 pages, 3 pages of appendices
Supervisor	Eija Karjalainen

ABSTRACT

Pihkapuisto daytime activity center started to organize daytime activities in service homes in the autumn 2020. At that time there was the global corona pandemic. In Finland daytime activity centers were closed. According to the Finnish law, organizing daytime activities for disabled persons is mandatory. For this reason, all over Finland the staff of activity centers went to service homes to organize daytime activities. This was also the reason why Pihkapuisto daytime activity center did the same. The daytime activities is still in use In Pihkapuisto service home three times during the week.

The objective of this study was to find out the staff's opinions of the daytime activities organized in service homes. How did the instructors see their own work as organizers of daytime activities in service homes? What worked well in that work? Were there some challenges? How did the instructors experience the clients' feelings about daytime activities organized in the service homes?

Pihkapuisto staff was interviewed for this study. All the interviewed instructors had experience of daytime activities in service homes. The survey method was a semi-structured interview of the instructors. The interviews were done during April-May. The analysis method was the thematization. The analysis was completed by the end of June. The rest of the study was completed during July-August.

The results of this study showed that the daytime activities organized in the service homes had their own place in the field of services for the disabled persons. There were clients that benefited more from that kind of daytime activity. Then again there were also those clients that benefited more of daytime activities organized in the daytime activity centers.

Keywords: daytime activity, disability, ability to act

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	PÄIVÄTOIMINTA PALVELUKODISSA.....	7
2.1	Päivätoimintaa ohjaava lainsäädäntö	7
2.2	Itsemääräämisoikeus ja osallisuus päivätoiminnassa.....	9
2.3	Palvelukoti ohjausympäristönä	12
3	OHJAAJANA PÄIVÄTOIMINNASSA	13
3.1	Kehitysvammaisten ohjaus	13
3.2	Henkilön toimintakyky	13
3.3	Asiakkaiden toimintakyvyn haasteet.....	14
3.3.1	Kehitysvammaisuus.....	14
3.3.2	Autismikirjo	15
3.4	Toimintakyvyn tukeminen ohjauksellisesti	16
3.4.1	Vuorovaikutuksen tukeminen.....	16
3.4.2	Aistitoimintojen tukeminen	17
3.4.3	Arjen toimintojen ja toiminnanohjauksen tukeminen.....	18
3.4.4	Sosiaalisten taitojen tukeminen	19
3.4.5	Psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen.....	20
3.4.6	Fyysisen toimintakyvyn edistäminen.....	21
4	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS.....	22
4.1	Tehtävä, tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	22
4.2	Tutkimusmenetelmät, aineisto ja analyysi	23
4.2.1	Laadullinen tutkimusmenetelmä	23
4.2.2	Tutkimusmenetelmä ja aineisto	24
4.2.3	Analyysimenetelmä.....	24
4.3	Opinnäytetyön prosessi	25
4.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	25
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	28

6	JOHTOPÄÄTÖKSET	37
7	POHDINTAA.....	41
	LÄHTEET.....	43

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Liite 2. Informointikirje

Liite 3. Suostumuslomake

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe on Savaksen jalkautuva päivätoiminta palvelukodeissa – ohjaajien näkemyksiä. Keskityn Savaksen Pihkapuiston toimintakeskuksen toteuttamaan jalkautuvaan päivätoimintaan, jossa jalkautuva päivätoiminta otettiin käyttöön korona-aikana. Ohjaajat menivät toteuttamaan päivätoimintaa palvelukoteihin, joissa toimintakeskuksen asiakkaita asui. Kaksi näistä palvelukodeista oli muiden toimijoiden kuin Savaksen palvelukoteja. Koronatilan-teen helpotuttua asiakkaat pääsivät palaamaan toimintakeskukseen, mutta jalkautuva päivätoiminta jäi vielä elämään yhteen Savaksen palvelukotiin. Tämä on Pihkapuiston palvelukoti Mikkelissä. Aiheesta on hyvä saada lisää tietoa, jotta jalkautuvan päivätoiminnan edut ja kehitettävät kohteet nousevat esiin. Uuden tiedon ansiosta toiminnan volyymia pystytään säätämään ja löydetään kehityskohteet sekä jo olemassa olevat hyvät toimintatavat.

Tutkimukseni aihe on noussut esiin koronan aiheuttamasta poikkeusajasta, joka pakotti työnantajat monella eri alalla löytämään uusia toimintatapoja töiden tekemiseen. Pihkapuiston toimintakeskus aloitti jalkautuvan päivätoiminnan syksyllä 2020. Jalkautuvasta päivätoiminnasta nousi ajatus, että hyötyisivätkö jotkut asiakkaat enemmän päivätoiminnasta, jota järjestettäisiin heidän kotonaan, sen sijaan, että he siirtyisivät aina toimintakeskukseen päivätoiminnan ajaksi. Jalkautuvaa päivätoimintaa päätettiin jatkaa Pihkapuiston palvelukodilla kolmena päivänä viikossa. Tämä käytäntö on edelleenkin toiminnassa.

Työelämäkumppanina minulla on Savas-Säätiöön kuuluva Pihkapuiston toimintakeskus. Toimintakeskuksen asiakkaina on tällä hetkellä 30 asiakasta. He tulevat toimintakeskukseen kuudesta eri palvelukodista, joista kolme on Savaksen omia palvelukoteja. Jotkut asiakkaat asuvat läheistensä kanssa ja tulevat toimintakeskukseen omista kodeistaan. Pihkapuiston toimintakeskuksen asiakkaat ovat eri asteisesti kehitysvammaisia. Heillä on hyvin monenlaisia diagnooseja taustallaan. Toimintakeskuksen asiakkaat osallistuvat päivätoimintaan pääsääntöisesti 3–5 kertaa viikossa.

Pihkapuiston toimintakeskuksen rooli työssäni on olla tutkimuskohteena. Tämän lisäksi se on myös työpaikkani.

Opinnäytetyöni lähtöolettamuksena on, että jalkautuvalle päivätoiminnalle on tarvetta. Osa toimintakeskuksen asiakkaista varmasti hyötyy siitä, että he tulevat päivätoimintaan toimintakeskukseen. Joukossa on kuitenkin niitä, joille päivätoiminnan järjestäminen palvelukodissa olisi parempi ratkaisu. Työn avulla pyritään myös selvittämään, miten ohjaajat ja asiakkaat ovat kokeneet jalkautuvan päivätoiminnan. Asiakkaiden kokemukset jalkautuvasta päivätoiminnasta tulevat tässä työssä esiin ohjaajien haastatteluiden perusteella. Asiakkaiden kokemukset eivät siis tässä työssä ole suoraan asiakkailta kysyttyjä, vaan ne ovat ohjaajien näkemyksiä siitä, miten asiakkaat ovat jalkautuvan päivätoiminnan kokeneet.

Ammatilliselle kasvulleni tämä työ antoi teoreettista tietoa, josta minulle on varmasti tulevaisuudessa hyötyä. Osa tiedoista oli jo jollakin tavalla entuudestaan tuttua, mutta niihin tuli sitten enemmän syvyyttä. Osa tiedoista taas oli vieraampia ja näin ollen lisäsivät reilusti tietämystäni teoreettisella tasolla.

Opinnäytetyössäni tutkin jalkautuvaa päivätoimintaa, jota toteutettiin Suomessa laajasti koronapandemian aikana. Pandemian jälkeen tämä työtapana todennäköisesti lähes hävinnyt käytöstä vammaispalveluiden alalla. Kuitenkin jalkautuvasta päivätoiminnasta voi olla hyötyä eri asiakasryhmille, kuten tutkimuksestani käy ilmi. Tämän takia työni tuottamasta tiedosta on hyötyä vammaispalveluiden alalle.

2 PÄIVÄTOIMINTA PALVELUKODISSA

2.1 Päivätoimintaa ohjaava lainsäädäntö

Vammaisten henkilöiden palveluja ohjaa liuta erilaisia lakeja ja säädöksiä. Tärkeimpinä niistä voidaan pitää sosiaalihuoltolakia (1301/2014), lakia vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista eli vammaispalvelulakia (380/1987), asetusta vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista eli vammaispalveluasetusta (759/1987) sekä lakia kehitysvammaisten erityishuollosta eli kehitysvammalakia (519/1977). Vammaispalvelulain mukaan vammaiselle henkilölle järjestetään palveluja silloin,

kun hän tarvitsee palveluita ja etuuksia, joita hänelle ei voida myöntää esimerkiksi sosiaalihuoltolain perusteella. Vammaispalvelulain mukaisia palveluja järjestetään toissijaisesti. Vammaispalvelulaissa palvelut jaetaan kahteen ryhmään. Nämä ovat palvelut, joihin vaikeavammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus sekä muihin palveluihin ja tukitoimiin. Jälkimmäisiä kunta järjestää kaikille vammaisille henkilöille harkintansa ja määrärahojensa mukaan. (Ihalainen & Kettunen 2016, 235–236.)

Vammaispalvelulakiin on tulossa muutoksia syksyllä 2023. Uudistukset astuvat voimaan 1.10.2023. Ne kohdistuvat henkilöiden osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen sekä palveluihin, jotka tukevat henkilön tarpeen mukaista, yksilöllistä ja itsenäistä elämää. Uusia vammaispalvelulain piiriin tulevia palveluita ovat erityinen osallisuuden tuki, tuettu päätöksenteko ja vaativa moniammatillinen tuki. Lakia on myös täsmennetty subjektiivisten oikeuksien osalta. Jatkossa henkilön palveluntarve määrittää oikeuden palveluihin, ei diagnoosi. Liittyen päivätoimintaan, laissa säädetään päivätoiminnan matkojen maksuttomuudesta sekä oikeudesta osallistua päivätoimintaa. Matkat päivätoimintaan ovat maksuttomia silloin, kun vammaisella henkilöllä on erityisiä haasteita liikkumisessa ja itsenäisesti julkisen joukkoliikenteen käyttäminen aiheuttaa kohtuuttoman suuria vaikeuksia. Tietyissä tilanteissa vammaisen henkilö voi myös osallistua päivätoimintaan työssäkäynnin, työtoiminnan tai työllistämistä edistävän toiminnan rinnalla. (Valtioneuvosto 2023.)

Päivätoiminta kuuluu palveluihin ja tukitoimiin, joita vaikeasti vammaisille henkilöille tulee järjestää vammaispalvelulain ja lievästi kehitysvammaisille henkilöille kehitysvammalain perusteella (Päivätoiminta 2022). Päivätoimintaa järjestettäessä vaikeasti vammaisena pidetään työkyvyttöä henkilöä, jolla vamman tai sairauden aiheuttaman erittäin vaikean toimintarajoitteen vuoksi ei ole edellytyksiä osallistua sosiaalihuoltolaissa tarkoitettuun työtoimintaan, ja jonka toimeentulo perustuu pääosin sairauden tai työkyvyttömyyden perusteella myönnettäviin etuuksiin (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/38). Jos kehitysvammaisen henkilö ei täytä näitä laissa määriteltyjä kriteereitä, hän kuuluu kehitysvammalain perusteella järjestettävän päivätoiminnan piiriin. Päivätoimintaa voi järjestää myös sosiaalihuoltolain perusteella. Tällöin on kyse sosiaalisesta kuntoutuksesta, jonka avulla pyri-

tään asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn vahvistumiseen, syrjäytymisen torjumiseen ja osallisuuden edistämiseen. Kaikkien näiden lakien perusteella myönnetty päivätoiminta on asiakkaalle maksuton palvelu, mutta aterioista ja kuljetuksista saatetaan periä maksu. (Päivätoiminta 2022.)

Päivätoiminta on tavoitteellista toimintaa, jonka avulla tuetaan itsenäistä elämässä selviytymistä ja edistetään vammaisen henkilön osallisuutta sekä sosiaalista vuorovaikutusta. Päivätoiminnan tarkoitus on pyrkiä vahvistamaan vammaisten henkilöiden omatoimisuutta arkielämän toiminnoissa. Yhtenä päivätoiminnan tavoitteena voidaan myös pitää vaikeasti vammaisen henkilön asunnon ulkopuolisten kontaktien lisääntymistä. (Räty 2017, 368; THL 2022, päivätoiminta.) Päivätoiminta voi sisältää monenlaisia asioita ja aktiviteettejä. Päivätoiminnassa on mahdollista laittaa ruokaa, liikkua eri tavoin, keskustella ohjaajien ja muiden asiakkaiden kanssa, retkeillä, toimia luovasti ja harjaannuttaa sosiaalisia taitoja (Räty 2017, 369). Päivätoiminnassa voi myös olla korehtäviä, aistitoimintojen harjoittamista, käden taitojen harjoittelua, lepoa ja mahdollisesti myös kuntoutuksellista toimintaa, kuten seisomaharjoittelua (Kari ym. 2020, 176).

2.2 Itsemääräämisoikeus ja osallisuus päivätoiminnassa

Itsemääräämisoikeudella viitataan ihmisen oikeuteen päättää omasta elämästään ja itseensä liittyvistä asioista. Omista asioistaan voi päättää itse tai tuetuna. Tärkeää kuitenkin on, että henkilön oman mielipiteen selvittämiseen käytetään kaikki mahdolliset keinot. Kehitysvammaisten ihmisten kanssa työtä tekevien on tärkeää tietää mitkä ovat ihmisten perusoikeuksia. (Itsemääräämisoikeus s.a.)

Itsemääräämisoikeudesta säädetään Suomen perustuslaissa sekä monissa muissa laeissa. Itsemääräämisoikeutta pidetään henkilön vahvana oikeutena. Perustuslain lisäksi laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, laki potilaan oikeuksista sekä laki kehitysvammaisen erityishuollosta turvaavat kehitysvammaisen ihmisen itsemääräämisoikeutta. (Kari ym. 2020, 133.)

Vuonna 2021 julkaistussa tutkimuksessa tavoitteena oli muodostaa jonkinlainen ymmärrys kehitysvammaisten henkilöiden tavasta toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan omassa arjessaan. Tarkoituksena oli saada tietoa siitä, miten tämä itsemääräämisoikeus toteutuu. Tutkimuksessa selvisi kaksi erityispiirrettä, jotka kuvaavat syvästi kehitysvammaisten ihmisten tapaa toteuttaa itsemääräämistään. Ensinnäkin itsemääräämisen harjoittamiselle on ominaista toimijuuden esikielellinen, somaattinen ilmentäminen. Toisekseen oman tahdon esiin tuominen ja sen toteuttaminen vaatii yhteistoimintaa kyvykkäämpien ja vastuullisten ihmisten kanssa. Toisten ihmisten tulisi jatkuvasti tarkkailla ja tulkita kehitysvammaisten henkilöiden kehollisia tahdonilmauksia eli toimia responsiivisesti. Tutkimuksessa olleen Sebastianin tapauksessa kävi ilmi, että hänen palvelujensa tuottamisesta vastaavien keskeisten organisaatioiden, päivätoimintakeskuksen ja ryhmäkodin, toimintakäytännöt olivat hyvin erilaisia juuri responsiivisuuden osalta. Ryhmäkodin toimintakäytäntöjä leimasi responsiivisuuden puute. (Miettinen 2021.)

Toinen tutkimus, joka on vuonna 2015 julkaistu kirjallisuuskatsaus, käsittelee kotona asuvien aikuisten kehitysvammaisten henkilöiden tapaa toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan ja heidän siinä kohtaamiaan haasteita. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on saadun tiedon perusteella saada positiivisia muutoksia aikaan näiden kehitysvammaisten ihmisten itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Tutkimuksessa selvisi, että aikuisten kehitysvammaisten ihmisten perheiden täytyy saada tukea ja tietoa siitä, miten he pystyvät tukemaan kehitysvammaisen perheenjäsenensä itsemääräämisoikeuden toteutumista. Ilman tätä tukea ja tietoa, kehitysvammaisen perheenjäsenen itsemääräämisoikeuden toteutuminen voi vaarantua ja hän voi jäädä vaille tärkeää kokemusta päätöksen teosta omaa elämäänsä koskien. Jotkut perheet eivät osaa tai eivät halua auttaa kehitysvammaista perheenjäsentään käyttämään enemmän itsemääräämisoikeuttaan. (Curryer ym. 2015.)

Osallisuus on monitahoinen ja abstrakti käsite. Se voidaan nähdä liittymisenä, suhteissa olemisena, kuulumisena ja yhteisyytenä. Osallisuus nähdään osallistumisena, mutta se on myös toimintaa ja olemista. Osallisuudessa ihminen pystyy vaikuttamaan omaan elämäänsä, mahdollisuuksiinsa, toimintoihin, palveluihin sekä joihinkin yhteisiin asioihin. (Isola ym. 2017, 3.) Osallisuuden

edistämisen merkitys hyvinvoinnille ja terveydelle on otettu huomioon kansallisella tasolla. Osallisuudella on vaikutusta terveyteen ja se on terveyden ja tasa-arvon edellytys. Osallistuessaan ihminen kokee osallisuutta ja työ on yksi merkittävä osallistumisen muoto. (Osallisuus 2022.) Vammaisen henkilön kannalta osallisuuden kokemus syntyy siitä, että hän pääsee osallistumaan. Tärkeää on, että vammaisella henkilöllä on mahdollisuus opiskella, tehdä töitä tai muuten osallistua säännölliseen päivittäiseen toimintaan. (Kari ym. 2020, 174.)

Vuonna 2022 julkaistussa ranskankielisessä tutkimuksessa tavoitteena oli selvittää mitä vaikutuksia on sillä, että monivammaiset ihmiset pääsevät osalliseksi valitsemaan työntekijöitä heidän asumisyksikköonsä. Tutkimus toteutettiin osallistavana toimintatutkimuksena ranskalaisessa Le Hameau -nimisessä asumisyksikössä. Tutkimuksessa selvisi, että osallistamalla heistä huolta pitävien henkilöiden valintaan, monivammaisten henkilöiden mahdollisuudet ihmisarvoiseen elämään paranivat. Lisäksi tämä osallistuminen vaikutti siihen, että nämä monivammaiset henkilöt kokivat kohtaamansa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lisääntyvän. (Zirari 2022.)

Päivätoiminnassa Pihkapuiston toimintakeskuksessa asiakkaiden itsemääräämisoikeus ja osallisuus otetaan monin tavoin huomioon. Joka toinen viikko pidetään yhteisökokous, jossa ohjaaja avustaa puheenjohtajan vuorossa olevaa asiakasta. Yhteisökokouksessa asiakkaille kerrotaan tulevan kuukauden ohjelmasta, jonka ohjaajat ovat suunnitelleet asiakkaiden toiveiden perusteella. Yhteisökokouksessa myös kysellään asiakkaiden toiveita tulevan ohjelman suunnittelua varten. Näin asiakkaat pääsevät osallisiksi toiminnan suunnitteluun. Päivätoiminnassa on käyty mm. retkillä, järjestetty karaokea sekä leipomista asiakkaiden toiveista. Päivittäin tulee niin ikään eteen erilaisia tilanteita, joissa asiakkaat pystyvät toteuttamaan itsemääräämisoikeuttaan ilmaistessaan halunsa tehdä tai olla tekemättä jotain. Ohjaajat myös kyselevät ja havainnoivat asiakkaiden toiveita omissa ryhmissään. Toki päivätoiminnassa on tietyt raaimit, joita myös noudatetaan, mutta ne ovat hyvin joustavat.

2.3 Palvelukoti ohjausympäristönä

Savaksen palveluasumisesta puhuttaessa puhutaan palvelukodeista. Näissä jokaisella asukkaalla on oma yksityinen asunto. Jokainen asukas maksaa vuokraa asumisestaan Savaksen palvelukodeissa, joissa useimmissa on tarjolla ympärivuorokautista tukea. (Savas s.a.)

Vammaispalvelulain mukaan vaikeavammaisella henkilöllä on subjektiivinen eli ehdoton oikeus palveluasumiseen. Tämän lain mukaan vaikeavammaisen on henkilö, joka vammansa tai sairautensa vuoksi tarvitsee toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa jatkuvaluonteisesti, vuorokauden eri aikoina tai muutoin erityisen runsaasti. Palveluasumista on mahdollista järjestää omassa asunnossa, erilaisissa asumisyksiköissä tai palvelutaloissa. Palveluasumisessa asukas saa itselleen soveltuvan asunnon sekä asumiseen liittyvät palvelut, joita hän tarvitsee arkielämässään. Tällaisia palveluita ovat avustaminen asunnon siivouksessa, ruoan valmistamisessa, henkilökohtaisessa hygieniassa, pukeutumisessa ja liikkumisessa. Näiden lisäksi kuntoutuksen, terveyden ja viihtyvyyden edistämiseksi tarkoitetut palvelut kuuluvat myös palveluasumiseen. (Ihalainen & Kettunen 2016, 236–238.)

Jalkautuvaa päivätoimintaa ei toteuteta toimintakeskuksessa, vaan kehitysvammaisen henkilön asumisyksikössä. Jalkautuvassa päivätoiminnassa ohjaajana toimii päivätoiminnan ohjaaja. Jalkautuvaa päivätoimintaa järjestetään päiväaikaan ja se voi olla yksilö- tai ryhmätoimintaa. (Mannila 2022, 12.)

Etsiessäni tietoa jalkautuvasta työtavasta, huomasin, että tietoa löytyy jalkautuvasta työtavasta päihde- ja nuorisotyössä, mutta ei niinkään kehitysvammaisten keskuudessa tehdystä työstä. Kehitysvammaisten keskuuteen tämä jalkautuva työtapa on todennäköisesti tullut koronapandemian myötä. Pandemian rauhoituttua, monissa paikoissa on varmasti myös luovuttu jalkautuvasta työtavasta. Jalkautuvassa työtavassa työntekijä menee asiakkaan luokse tekemään työtään. Näin ollen jalkautuvassa päivätoiminnassa kehitysvammaisten ohjaaja, menee kehitysvammaisen asiakkaan luo tämän kotiin järjestämään päivätoimintaa. Asiakkaan koti, eli palvelukoti, on erilainen paikka päivätoiminnan ohjaukseen. Siellä on oma henkilökunta paikalla tekemässä palvelukotiin kuuluvia työtehtäviä samaan aikaan, kun toimintakeskuksen ohjaajat

järjestävät asukkaille päivätoimintaa. Palvelukodeissa päivätoiminta toteutetaan yleensä asukkaiden yhteisissä tiloissa.

3 OHJAAJANA PÄIVÄTOIMINNASSA

3.1 Kehitysvammaisten ohjaus

Kehitysvammaisten kanssa toimiessa on tärkeää ottaa huomioon, että henkilön kognitiivinen taso ei ole sama kuin hänen fyysinen ikänsä. Kuitenkaan henkiseltä tasoltaan lapsen tasoiselle aikuiselle henkilölle ei tulisi antaa vain leluja, vaan tulisi myös löytää hänen fyysistä ikätasoansa vastaavaa kiinnostavaa tekemistä. Tällaista tekemistä voisi olla esimerkiksi puutarhatyöt. (Myllykangas ym. 2019, 154–155.) Tämä näkyy työssäni Pihkapuiston toimintakeskuksessa niin, että vaikka asiakkaat tykkäävät nuppeleista, nuppipalapeleistä, prinsessajutuista, niin heille on myös tärkeää tehdä käsitöitä ja kuunnella päivittäin päivänlehdestä tuoreimmat ajankohtaiset uutiset. Asiakkaat tykkäävät myös tehdä puutarhatöitä, joita tehdäänkin keväästä syksyyn. Keväällä istutetaan kukkia ja hyötykasveja. Syksyllä sitten kerätään satoa, kuten paprikoita, perunoita tai tomaatteja, keittiön käytettäväksi.

3.2 Henkilön toimintakyky

Henkilön toimintakyvyllä viitataan fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin valmiuksiin selviytyä hänen itsensä merkityksellisiksi ja välttämättömiksi kokemistaan arkiseen elämään liittyvistä toiminnoista omassa ympäristössään. Tämä tarkoittaa selviytymistä työstä, opiskelusta, vapaa-ajasta ja harrastuksista. Lisäksi hänen on pystyttävä huolehtimaan itsestä ja toisista omassa ympäristössään. (Kari ym. 2020, 91.)

Toimintakykyä voidaan tarkastella neljästä eri näkökulmasta. Näitä ovat lääketieteellinen, sosiaalinen, biopsykososiaalinen ja toimintakyvyn näkökulma. Toimintakyky voidaan jakaa kuuteen eri osa-alueeseen, jotka vaikuttavat toisiinsa. Näitä osa-alueita ovat fyysinen, psyykinen, sosiaalinen, kognitiivinen, hengellinen ja oikeudellinen osa-alue. (Kari ym. 2020, 92.)

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset arvioivat henkilön toimintakykyä havainnoimalla, haastattelemalla ja erilaisia mittareita käyttäen. Arvioinnilla saadaan tietoa siitä, minkälaista tukea henkilö tarvitsee pystyäkseen toimimaan arjessaan lähiyhteisössään ja -ympäristössään. Arviointi voi tehdä näkyväksi myös toimintakyvyn muutokset. (Kari ym. 2020, 94–95.)

3.3 Asiakkaiden toimintakyvyn haasteet

Kehitysvammaisten kanssa toimiessa asiakkaiden toimintakykyyn vaikuttaa kehitysvamman aste. Autismikirjon piirteet vaikuttavat myös asiakkaan toimintakykyyn.

3.3.1 Kehitysvammaisuus

Laki määrittelee kehitysvammaiseksi kehitysvammalain mukaan henkilön, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519).

Kehitysvammalla viitataan vammaan, joka on ymmärtämis- ja käsityskyvyn alueella. Kehitysvammaisen henkilön on vaikeaa oppia ja ymmärtää uusia asioita, vaikka he myös oppivat monia asioita kuten muutkin ihmiset. He ovat yksilöitä omine vahvuuksineen ja kykyineen, kuten myös tuen tarpeineen. Kehitysvamman aste voi vaihdella lievästä vaikeaan kehitysvammaisuuteen. (Malm ym. 2012, 165; Kehitysvammaisuus s.a.)

Kehitysvammaisuuden ääripäät ovat kaukana toisistaan. Henkilöt, joita kutsutaan lievästi kehitysvammaisiksi, ovat melko oppimis- ja toimintakykyisiä. Hyvin suuri osa heistä oppii ainakin tyydyttävän luku- ja kirjoitustaidon sekä pystyy ilmaisemaan itseään melko hyvin. He myös oppivat selviytymään jokapäiväisen elämän perustaidoista verrattain itsenäisesti. Mitä tulee heidän kognitiivisiin valmiuksiinsa, ne riittävät ammatilliseen kouluttautumiseen. Tämä mahdollistaa heille aikuisina hyvät edellytykset omatoimiseen asumiseen ja työsäkäyntiin. Toisessa ääripäässä on ihmisiä, joita on viime vuosina alettu kutsua nimikkeellä PIMD. Lyhenne tulee sanoista *Profound Intellectual and Multi-*

ple Disabilities eli syvä älyllinen vammaisuus yhdistyneenä monivammaisuuteen. Näitä ihmisiä yhdistää erittäin syvä kognitiivisten kykyjen vaurioituminen, vaikeat neuromotoriset häiriöt, kuten esimerkiksi spastinen neliraajahalvaus, ja usein aistitoimintojen vauriot. Lisäksi erilaiset terveydelliset ongelmat, kuten epileptiset kohtaukset, hengitysongelmat ja ravinnon nielemisen haasteet. Nämä ihmiset ovat täydellisesti riippuvaisia toisten ihmisten huolenpidosta ja hoidosta. Heidän kommunikointinsa on esikielellisellä tasolla. Tämä tarkoittaa, että he ilmaisevat itseään esimerkiksi ilmein, elein tai ääntelyn avulla. Ääripäiden väliin mahtuu joukko ihmisiä hyvin erilaisen tuentarpeineen ja henkilökohtaisine ominaisuuksineen, niin vahvuuksineen kuin heikkouksineen. (Seppälä 2017, 42–43.)

Syyt kehitysvammaisuuteen voidaan jakaa pre-, peri- ja postnataalisiin syihin. Prenataaliset syyt ovat ennen syntymää tapahtuvia kehityshäiriöitä, kuten muutokset perintötekijöissä tai odotusajan ongelmat. Perinataaliset ovat syntymän aikana tai noin kuukausi syntymän jälkeen ilmaantuvia vammoja. Tällainen voi olla esimerkiksi synnytyksen aikainen hapen puute. Postnataaliset syyt taas ilmaantuvat reilusti syntymän jälkeen, kuten lapsuusiässä tapahtunut onnettomuus tai lapsuusiän sairaus. Syitä kehitysvammaisuuteen on paljon ja kaikkien kehitysvammojen syitä ei saada selville. (Malm ym. 2012, 167; Kehitysvammaisuus s.a.)

3.3.2 Autismikirjo

Autismikirjon häiriöt ovat aivojen neurobiologisia häiriöitä, jotka ilmenevät varhaislapsuudessa ja jatkuvat useimmiten läpi elämän. Tyypillistä autismikirjon häiriöille on sosiaalisen vuorovaikutuksen häiriöt, vastavuoroisen kommunikoinnin erilaisuus sekä kapea-alainen toistava käyttäytyminen. Autismikirjon häiriö siis vaikuttaa tapaan, jolla ihminen viestii ja kommunikoi muiden kanssa. Se vaikuttaa myös siihen, miten hän aistii ja kokee ympäröivän maailman. Autismikirjon ilmeneminen on kuitenkin hyvin yksilöllistä. Toiset tarvitsevat vahvaa tukea ja toiset autismikirjon ihmiset puolestaan pystyvät elämään itsenäistä elämää. Autismikirjon henkilöillä on haasteita, mutta myös vahvuuksia. (Kari ym. 2020, 67–68.)

Autismikirjoon kuuluvia oireyhtymiä kutsutaan laaja-alaisiksi kehityshäiriöiksi, joihin luokitellaan mm. lapsuuden autismi, Aspergerin oireyhtymä ja harvinaisen Rettin oireyhtymä. Näiden moninaisia oireita on pyritty jäsentämään ja sanoittamaan kolmesta toisiaan täydentävästä näkökulmasta. Tarkasteltaessa näitä näkökulmia yhdessä on ehkä mahdollista ymmärtää haasteita, joita autismikirjon henkilöillä on sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa, tilannetajussa ja oman käyttäytymisen sovittamisessa erilaisiin ja vaihtuviin tilanteisiin. Ensimmäisessä näkökulmassa tarkastellaan niin sanottua mielen teoriaa (Theory of mind). Tällä viitataan henkilön kykyyn tunnistaa ja tulkita toisen ihmisen, mutta myös hänen itsensä, ajatuksia, uskomuksia, haluja ja aikomuksia. Tällä on vaikutusta autistisen henkilön kykyyn ennakoida toisen käyttäytymistä, koska toisen ihmisen ajatuksia, tunteita ja motiiveja viestivät sosiaalisen käyttäytymisen vihjeet jäävät autistisilta henkilöiltä helposti huomaamatta. Toinen näkökulma tarkastelee autismikirjoa koherenssi käsitteen kautta. Tämän mukaan autistinen henkilö keskittyy havainnoissaan pieniin yksityiskohtiin. Näin ollen mielekkäiden kokonaisuuksien ja niiden merkitysten ymmärtäminen hankaloituu. Kolmas näkökulma tarkastelee henkilön toiminnanohjausta eli kykyä suunnata, ohjata ja hallita omaa käyttäytymistään. Tällaisen kyvyn taustalla on monia erilaisia prosesseja, jotka ohjaavat ihmisen toimintaa. Näitä ovat esimerkiksi päätöksenteko, toiminnan käynnistäminen, toiminnan suunnittelu ja ohjelmointi, tarkkaavuuden kohdistaminen ja säätely, ajattelun ja toiminnan joustaminen sekä tilanteen ja toiminnan kannalta haitallisten reaktioiden ehkäiseminen. (Seppälä 2017, 64–65.)

3.4 Toimintakyvyn tukeminen ohjauksellisesti

Toimintakyvyn tukeminen ohjauksellisesti kuuluu kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskentelevien ihmisten työnkuvaan. Toimintakykyä voidaan tukea niin vuorovaikutuksen, aistitoimintojen, arjen toimintojen ja toiminnanohjauksen, sosiaalisten taitojen, psyykkisen hyvinvoinnin kuin fyysisen toimintakyvyn saralla.

3.4.1 Vuorovaikutuksen tukeminen

Vuorovaikutus muiden kanssa on yksi sosiaaliseen toimintakykyyn kuuluva tekijä. Vuorovaikutuksessa olemisen keinot ovat vammaisilla henkilöillä hyvin

yksilöllisiä. Ne saattavat olla hyvin hienovaraisia, joten vaaditaan tarkkaa havainnointia niiden huomaamiseen. Tukeakseen asiakkaan vuorovaikutusta ohjaaja mukauttaa omaa vuorovaikutustaan enemmän asiakkaan tasolle. (Kari ym. 2020, 185–186.) Tässä ohjaaja voi hyödyntää esimerkiksi vuorovaikutusmalleja. Tällaisia ovat esimerkiksi voimauttava vuorovaikutus tai huomioiva vuorovaikutus (HYP). Voimauttavassa vuorovaikutuksessa ohjaaja on vuorovaikutuksessa varhaisten taitojen varassa viestivän henkilön kanssa. Siinä ohjaaja matkii leikkisästi vammaisen henkilön tekemiä ääniä ja eleitä. Näin asiakas johtaa tilannetta. Tämä vahvistaa vammaisen henkilön kommunikoinnin perustaa, itseluottamausta ja vuorovaikutussuhdetta ohjaajien ja läheisten kanssa. Huomioivassa vuorovaikutuksessa ollaan vuorovaikutuksessa henkilöiden kanssa, joille vuorovaikutus tuottaa haasteita. Tässä ohjaaja varaa päivittäin kymmenen minuuttia mukavaan vuorovaikutustuokioon asiakkaan kanssa. Keskeistä tässä hetkessä on ohjaajan sataprosenttinen läsnäolo ilman suorittamista. Hetkessä on tarkoitus tavoittaa yhdessäolon ilo. (Kari ym. 2020, 187–188.) Tarvittaessa ohjaaja voi mukauttaa omaa kommunikaatioitaan käyttämällä selkokieltä. Ohjaajan on hyvä osata kirjoittaa selkokieltä puhumisen lisäksi. Näin lukevat asiakkaat pystyvät toimimaan kirjoitettujen ohjeiden mukaan. (Kari ym. 2020, 189.) Asiakkaan vuorovaikutusta voi tukea myös erilaisilla puhetta tukevilla ja korvaavilla keinoilla. Tällaisia on esimerkiksi viittomat, graafiset menetelmät ja teknologiset apuvälineet. Graafisia menetelmiä käyttävä henkilö kommunikoi kuvien tai symbolien avulla. Teknologisina apuvälineinä vammaisella henkilöllä voi olla esimerkiksi puhe- tai kommunikointilaitte. (Kari ym. 2020, 191–197.)

3.4.2 Aistitoimintojen tukeminen

Asiakkaiden aistitoimintoja voidaan tukea tuottamalla asiakkaille erilaisia aistimuksia. Aistiessaan asiakas rauhoittuu ja rentoutuu. Aistikokemuksia asiakas voi saada esimerkiksi aistihuoneissa tai luonnossa.

Aistihuoneet ovat elämystiloja, joissa tarkoituksena on aktivoida asiakkaan kaikkia aisteja. Aistihuoneet voivat olla esimerkiksi aktiivihuoneita tai pimeitä ja valkoisia huoneita. Aktiivihuone voi olla väririkas ja mahdollistaa paljon erilaista tekemistä. Siellä voi olla esimerkiksi leluja tai esineitä, jotka vaikuttavat

esimerkiksi tunto-, kuulo- ja näköaisteihin. Pimeissä huoneissa huoneet sisustetaan tummilla sävyillä ja siellä voi esimerkiksi pimeää pelkäävä asiakas lieventää pelkoaan asteittain. Pimeään huoneeseen voidaan myös hankkia fluoresoiva valo, joka saa esineet hohtamaan. Valkoiset huoneet ovat nimensä mukaisesti sisustettu vaaleilla sävyillä ja niitä käytetään yleensä rentoutumiseen ja rauhoittumiseen. Aistihuoneissa voi olla isoja tyynyjä ja rauhallista musiikkia taustalla edistämässä rauhoittumista. Myös esimerkiksi painava peitto voi auttaa siinä. Ylipäänsä aistihuoneissa huomioidaan asiakkaan tunto-, näkö- ja kuuloaistit. (Kari ym. 2020, 336–337.)

Luonto auttaa ihmistä toipumaan stressistä ja rauhoittumaan. Jo muutamassa minuutissa esimerkiksi verenpaine ja lihasjännitys alenevat. Asiakkaan taustat ja toiveet vaikuttavat siihen, minkälaisessa luontoympäristössä hän toipuu parhaiten. Tällaisia voivat olla esimerkiksi metsä tai lähipuisto. Ulkona liikkumisella on monia positiivisia vaikutuksia kuten esimerkiksi liikkumisenvarmuuden paraneminen, lihasvoiman kehittyminen ja mielen virkistyminen. Epätasaisessa maastossa liikkuessaan saa myös hyvää tasapainoharjoitusta. Raitis ilma ja haastava liikunta ulkona saattavat myös vaikuttaa positiivisesti nukahtamiseen ja unen laatuun. Lisäksi oleskelu luonnossa voi vähentää masennuksen ja ahdistuksen oireita sekä helpottaa painonhallintaa. Luontokokemuksia voi saada aikaan puutarhassa toimimisesta ja sisätiloissa, joihin on tuotu materiaaleja luonnosta. Näitä luonnonmateriaaleja voi haistella, kosketella ja katsella. Myös luontokuvien katselu ja miellyttävien luontoäänien kuuntelu lisää hyvinvointia. Luontoa voi katsella ja kuunnella niin ikkunasta kuin tietokoneelta. Näin luonto tarjoaa positiivisia aistikokemuksia henkilön haju-, tunto-, -näkö- ja kuuloaisteille sekä tukee henkilön parempaa emotionaalista hyvinvointia. (Kari ym. 2020, 338–339.)

3.4.3 Arjen toimintojen ja toiminnanohjauksen tukeminen

Toiminnanohjaustaidot ovat taitoja, joiden avulla saadaan asioita tehtyä. Niihin kuuluvat toiminnan suunnittelu, aloittaminen ja loppuunsaattaminen, mutta myös ajanhallinta ja organisoiminen. (Kari ym. 2020, 72.) Toiminnanohjauksen haasteet liittyvät moniin arjen osa-alueisiin. Näitä ovat esimerkiksi pukeutumi-

nen, hygienian hoito ja erilaisten tehtävien tekeminen. Yleensä riittävä ennakointi ja toiminnan jäsentäminen auttavat toiminnanohjauksen vaikeuksiin. (Autismiliitto 2022.)

Arjen toiminnoissa, kuten pukeutumisessa, hygienian hoidossa ja ruokailussa tukemisessa, lähtökohtana on, että ohjaaja keskittyy auttamaan vain niissä asioissa, joissa asiakas tarvitsee apua. Tällä tavalla tuetaan asiakkaan omaa toimintakykyä. Ohjaaja kannustaa ja neuvoo asiakasta selviämään mahdollisimman itsenäisesti ja omatoimisesti. (Kari ym. 2020, 207–210, 229.)

3.4.4 Sosiaalisten taitojen tukeminen

Sosiaalisia taitoja opitaan läpi elämän erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Uusia ja erilaisia rooleja joudumme omaksumaan myös läpi koko elämän. Jokainen omaksumamme rooli vaatii omat sosiaaliset taidot. Koululaisena, opiskelijana ja työntekijänä eri työpaikoissa meidän odotetaan noudattavan tietynlaisia käyttäytymissääntöjä ja sosiaalisia toimintatapoja. Nuorena ajetaan mopoilla, käydään ulkona kavereiden kanssa ja useilla on tyttö- tai poikaystävä. Tuolloin kokeilemme rajojamme ja erilaisia sosiaalisia rooleja. Tähän kehitysvammaisilla ihmisillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia kuin muilla samanikäisillä. He tarvitsevat aikuisena tukea ja apua sosiaalisissa tilanteissa. Ryhmäkoodissa ja päivätoimintakeskuksissa kehitysvammaiset henkilöt ovat tekemisissä muiden kehitysvammaisten henkilöiden sekä kyseisten paikkojen työntekijöiden kanssa. Siellä kehitysvammaisille henkilöille voi kehittyä hyvät sosiaaliset taidot näiden henkilöiden kanssa toimiessaan, mutta joutuessaan tekemisiin tämän tutun piirin ulkopuolelle, voi heidän sosiaalisten taitojensa puutteet tulla näkyviksi. (Seppälä 2017, 110–112.)

Sosiaalisesti haastavissa tilanteissa ei-kehitysvammaiset henkilöt pystyvät valitsemaan tilanteeseen sopivan käyttäytymisstrategian tukeutumalla omaan sosiaaliseen tietoon ja kokemuksen tietopankkiin. Kehitysvammaisilla henkilöillä toimivan käyttäytymisstrategian valinta on hankalampaa. Tämä johtuu heidän suppeammasta sosiaalisen tiedon ja kokemuksen tietopankista, mutta myös heidän rajallisemmasta havainnointikyvystään. Lisäksi voi myös olla, että kognitiivisten haasteidensa takia, he eivät kykenisi soveltamaan informaatiota,

vaikka sen havaitsisivat. Tämän takia, sosiaalisissa tilanteissa kehitysvammaiset henkilöt usein valitsevat epätydyttäviä toimintastrategioita ja saattavat joutua toisten kanssa konfliktiin. (Seppälä 2017, 115–116.)

Kehitysvammaiset ovat poikkeavuutensa takia usein kohdanneet stigmaa, joka on vaikuttanut heihin negatiivisesti. Tietyissä ympäristöissä kehitysvammaiset ovat kuitenkin saaneet kokea normaalia ja tasavertaista suhtautumista. Esimerkki tällaisesta ympäristöstä on työsuhde tavallisella työpaikalla. Tämä on vaikuttanut heihin monin tavoin positiivisesti. Heidän sosiaaliset taitonsa paranevat ja tämä vaikuttaa positiivisesti myös heidän sosiaalisiin rooleihinsa. Kun henkilön sosiaaliset roolit ovat parantuneet ja monipuolistuneet, niin myös hänen toimintakykynsä ja elämänlaatunsa on parantunut. Tasavertainen kohtelu on vaikuttanut parantavasti hänen oppimiseensa, hyvinvointiinsa, sosiaalisiin verkostoihin, mutta myös hänen sosiaalisiin taitoihinsa. (Seppälä 2017, 117–118.)

Sosiaalisten taitojen tukeminen ja paraneminen siis tarvitsee sosiaalisia kokemuksia. Jos jokin sosiaalinen tilanne ei ole mennyt toivotulla tavalla, ohjaaja tukee henkilön sosiaalisia taitoja käymällä haastavan tilanteen läpi asiakkaan kanssa ja keskustelemalla, kuinka jatkossa tulisi toimia. Kun kehitysvammaisen henkilö saa normaaleja tasavertaisia sosiaalisia kontakteja, vaikuttaa tämä positiivisesti myös häneen kokonaisuutena. Näin ollen myös hänen sosiaalisiin taitoihinsa. Tämä tarkoittaa, että sosiaalisia taitoja voi tukea myös mahdollistamalla kehitysvammaiselle henkilölle mahdollisimman paljon normaaleja sosiaalisia kohtaamisia.

3.4.5 Psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen

Psyykkisesti terve henkilö voi hyvin ja hän kykenee kanssakäymiseen muiden henkilöiden kanssa, tekemään töitä sekä ottamaan osaa yhteisönsä toimintaan. Hän pystyy myös keskittymään koulussa ja saattamaan aloittamansa työn loppuun. Häneltä löytyy energiaa harrastuksiin ja ystäviensä tapaamiseen. Elämän kriisien kohdatessa, hänen mielensä voi olla hetkellisesti lamaantunut ja masentunut, mutta hän pääsee niistä yli ja pystyy löytämään uudestaan myönteisen elämän vireen. Psyykkisesti terve ihminen pyrkii itse

mahdollistamaan positiivisten asioiden tapahtumisen, eikä vain odota, että jotakin hyvää tapahtuisi. (Kari ym. 2020, 268; Seppälä 2017, 133.)

Psyykkistä hyvinvointia tukevat tekijät voidaan jakaa sisäisiin ja ulkoiisiin tekijöihin. Sisäisiä tekijöitä ovat hyvä fyysinen terveys ja perimä, myönteiset varhaiset ihmissuhteet, hyvä itsetunto, taidot ongelmien ratkaisuun, kyky oppia, vuorovaikutustaidot, kyky luoda ja ylläpitää ihmissuhteita sekä itsensä toteuttamisen mahdollisuus. Ulkoisia tekijöitä taas ovat hyvät sosiaaliset verkostot, mahdollisuudet koulutukseen, työ tai toimeentulo, kuulluksi tuleminen ja vaikuttamisen mahdollisuudet, elinympäristön turvallisuus ja lähellä olevat yhteiskunnan auttamisjärjestelmät, jotka on helppo tavoittaa. (Kari ym. 2020, 269.)

Suurimman osan aikuisista kehitysvammaisista ihmisistä mielenterveyden vaurioitumisen riskiä pienentää se, että he ovat mukana jossakin yhteisössä. Näitä ovat esimerkiksi asuin- tai päivätoimintaryhmä, joista he saavat käytännön apua, sosiaalista tukea, mahdollisuuden vertaistuen antamiseen ja saamiseen sekä väylän mielekkääseen osallisuuteen. Nämä kaikki tukevat psyykkistä hyvinvointia. Kodeissaan henkilökunta pitää huolen siitä, että asukkaat saavat kunnollista ravintoa ja että heidän hygieniansa on kunnollisella tasolla. Henkilökunta huolehtii myös, että asukkaat ottavat lääkkeensä oikein. Nämä myös mahdollistavat psyykkisen hyvinvoinnin toteutumisen. (Seppälä 2017, 136.)

3.4.6 Fyysisen toimintakyvyn edistäminen

Fyysisellä toimintakyvyllä viitataan henkilön mahdollisuuksiin selviytyä fyysisesti arjen tehtävistä. Kun ihmisen fyysinen toimintakyky on hyvä, pystyy hän liikkumaan omin voimin, harrastamaan ja osallistumaan päivittäisiin toimiin. Edistäessämme hänen fyysistä toimintakykyään, tuemme hänen kykyään mahdollisimman tehokkaaseen tapaan käyttää kehoaan. Fyysisen toimintakyvyn edistäminen ei käsitä ainoastaan kuntoutustoimenpiteitä, vaan siihen kuuluu myös henkilön arjessa ja vaihtelevissa toimintaympäristöissä tapahtuvia toimia. Vammaisen henkilön liikkuminen ei aina suju ongelmitta. Hän saattaa liikkua itsenäisesti, mutta voi kuitenkin tarvita kannustusta liikkeelle lähtemisessä sekä itse liikkumisen aikana. Liikuntavamma voi myös estää omatoimi-

sen liikkumisen kokonaan. Useat liikuntavammaiset myös tarvitsevat apuvälineitä liikkumiseensa. Ohjaajan antaman tuen tyyppi riippuu henkilön fyysisen toimintakyvyn tuen tarpeesta. Joillekin riittää kannustus ja motivointi, kun toisien liikkussa ohjaajan rooliksi jää varmistaa, että liikkuminen tapahtuu turvallisesti. Pyörätuolilla liikkuvien henkilöiden fyysistä toimintakykyä tuetaan ja edistetään antamalla heidän liikkua mahdollisimman itsenäisesti. Jos he näyttävät väsähtävän liikaa esimerkiksi ylämäessä, silloin ohjaaja voi auttaa työntämällä pyörätuolia. Jos henkilö on täysin avustettava, hänen fyysistä toimintakykyään voidaan tukea hänen oman liikkumiskykynsä mukaan. Hän voi esimerkiksi myötäillä pukiessa tai ojentaa jalkaansa kenkiä laitettaessa. (Kari ym. 2020, 232–234.)

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Tehtävä, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa tietoa Savaksen Pihkapuiston toimintakeskuksen ohjaajien toteuttamasta palvelukodeissa tapahtuneesta jalkautuvasta päivätoiminnasta. Jalkautuva päivätoiminta alkoi korona-aikana pandemian aiheuttamien rajoitustoimien seurauksena. Jalkautuvaa päivätoimintaa toteutetaan edelleen Savaksen Pihkapuiston palvelukodissa. Opinnäytetyön tehtävänä oli saadun tiedon avulla osaltaan kehittää jalkautuvan päivätoiminnan sisältöä ja toteutustapaa paremmaksi ja sujuvammaksi niin asiakkaiden kuin ohjaajien näkökulmasta.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymykset olivat:

Pääkysymys oli:

Millaisia näkemyksiä ohjaajilla on jalkautuvasta päivätoiminnasta?

Alakysymyksiä olivat:

1. Miten jalkautuva päivätoiminta eroaa päivätoiminnasta toimintakeskuksessa?
2. Miten ohjaajien mielestä jalkautuvaa päivätoimintaa voitaisiin kehittää?
3. Millaisille asiakasryhmille jalkautuva päivätoiminta sopii?
4. Millaisille asiakasryhmille päivätoiminta toimintakeskuksessa sopisi paremmin kuin jalkautuva päivätoiminta?
5. Miten asiakkaat ovat mielestäsi kokeneet jalkautuvan päivätoiminnan?

6. Miten ohjaajien mielestä asiakkaiden itsemääräämisoikeus on otettu huomioon jalkautuvaa päivätoimintaa toteutettaessa?
7. Miten jalkautuva päivätoiminta vaikuttaa/vaikutti omaan työhösi ohjaajana?
8. Millaisia haasteita koet/koit ohjatessasi jalkautuvaa päivätoimintaa?

Aineiston hankinta tapahtui teemahaastattelulla, jonka teemoja olivat

1. jalkautuvan päivätoiminnan erityispiirteet
2. jalkautuvan päivätoiminnan kehittäminen
3. jalkautuvan päivätoiminnan asiakkaat
4. jalkautuva päivätoiminta ja ohjaajan työ.

Teemahaastattelua voidaan pitää eräänlaisena keskusteluna tutkijan ja haastateltavan henkilön välillä. Tässä keskustelussa on olennaista, että keskustelu tapahtuu tutkijan aloitteesta ja yleensä myös hänen ehdoillaan. Tutkijan tavoitteena keskustelussa on saada selville haastateltavilta asioita, jotka kuuluvat kyseessä olevan tutkimuksen aihepiiriin. (Eskola & Vastamäki 2010, 26.) Teemahaastattelussa tutkija päättää haastattelun aihepiirit, eli teemat, etukäteen. Tässä aineistonkeruumenetelmässä tutkijan vastuulla on varmistaa, että kaikki päätetyt teemat käydään läpi. Teemojen järjestys ja laajuus ovat erilaisia haastattelujen välillä. (Eskola & Vastamäki 2010, 28.)

Haastattellessani ohjaajia kerroin heille teeman, josta lähdemme keskustelemaan, ja pyrin itse puhumaan haastattelussa mahdollisimman vähän, jotta haastateltavan omat näkemykset pääsisivät esiin. Mikäli haastattelu uhkasi tyrehtyä, esitin jonkun avoimen kysymyksen teemaan liittyen keskustelun jatkumiseksi. Haastateltavana työssäni oli 6 Savaksen Pihkapuiston toimintakeskuksen ohjaajaa.

4.2 Tutkimusmenetelmät, aineisto ja analyysi

4.2.1 Laadullinen tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyön menetelmällinen lähestymistapa oli laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä.

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tutkitaan merkityksiä ja niistä syntyy merkityskokonaisuuksia, jotka tulevat näkyviksi esimerkiksi ihmisen toimintana, aja-

tuksina ja päämäärien asettamisena. Tavoitteena laadullisella tutkimusmenetelmällä on saada selville ihmisten kuvaukset heidän kokemastaan todellisuudesta. Tässä on otettava huomioon, että todellisuutta on monenlaista ja sitä ei voi noin vain pilkkoa osiin. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kohteen mahdollisimman kokonaisvaltainen tutkiminen. (Vilkkä 2021, 118; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.)

Opinnäytetyössäni laadullisella tutkimusmenetelmällä pyrittiin saamaan mahdollisimman kokonaisvaltainen ja todellinen kuva ohjaajien näkemyksistä jalkautuvaa päivätoimintaa koskien. Pyrkimyksenä oli myös saada selville jalkautuvan päivätoiminnan merkitys niin ohjaajille kuin asiakkaille.

4.2.2 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tutkimusaineistona työssäni oli ohjaajien haastatteluiden litteroidut aineistot. Aineistonkeruumenetelmänä käytin teemahaastattelua.

Teemahaastattelu sijoittuu lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun väliin. Teemahaastatteluun viitattaessa voidaan puhua myös puolistrukturoidusta tai puolistandardoidusta haastattelusta. Teemahaastattelun ajatuksena on, että kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita pystytään tukimaan tällä menetelmällä. Se ei edellytä yhteistä kokemusta, joka on saatu aikaan kokeellisesti. Puolistrukturoidun menetelmän teemahaastattelusta tekee se, että yksi haastattelun aspekti, teema-alueet eli aihepiirit, on kaikille samat. Tämä erottaa teemahaastattelun muista puolistrukturoidusta haastattelumenetelmistä, joissa esimerkiksi kysymykset tai niiden muoto voi olla sama kaikille haastateltaville. Teemahaastattelusta puuttuu kysymysten tarkka muoto ja järjestys, mikä on luonteenomaista strukturoidulle lomakehaastattelulle. Teemahaastattelu ei kuitenkaan ole niin vapaa muodoltaan kuin syvähaastattelu. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 47–48.)

4.2.3 Analyysimenetelmä

Analyysimenetelmänä työssäni käytin teemoittelua, joka on yksi laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä. Teemoittelua voidaan pitää yhtenä sisälönanalyysin muotona. Käytettäessä teemoittelua analyysimenetelmänä etsitään aineistosta tutkimusongelman kannalta keskeisimmät aiheet eli teemat.

Aineistosta paikannetaan myös tutkimustehtävän kannalta olennaisia asiakokonaisuuksia ja usein esiintyviä piirteitä. Teemoittelua tehdään usein aineistosta, joka on hankittu teemahaastattelun avulla. On kuitenkin tärkeää muistaa, että teemahaastattelun teemat eivät ole sama asia kuin teema-analyysin tuloksena syntyvät teemat. (Juhila s.a.)

4.3 Opinnäytetyön prosessi

Aloitin opinnäytetyöprosessin syyskuussa 2022 lähettämällä opinnäytetyön koordinaattorille aihe-ehdotuksen, jonka hän hyväksyi. Aloitin opinnäytetyön suunnittelun saman kuukauden loppupuolella ohjaavan opettajan johdolla. Tutkimussuunnitelman teko venyi seuraavan vuoden puolelle henkilökohtaisten syiden takia. Palautin valmiin suunnitelman ohjaavalle opettajalle maaliskuussa 2023. Työelämäkumppaniltani sain myös saman kuun aikana tutkimusluvan. Informointi- ja suostumuslomakkeet haastateltavat saivat luettavaksi ja allekirjoitettavaksi haastattelun alussa.

Aloitin aineistonkeruun heti huhtikuun 2023 alussa ohjaajien haastatteluilla, jotka toteutin Pihkakuiston toimintakeskuksella. Kaikki haastattelut sain tehtyä huhtikuun ja toukokuun alun aikana. Litteroin nauhoitetun haastattelun aina ennen seuraavaa haastattelua, joten litterointi oli myös valmis toukokuun alkupuolella. Kesäkuun aikana sain analysoitua tutkimustulokset ja opinnäytetyön sain valmiiksi elokuussa 2023.

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetöiltä edellytetään eettistä ja hyvän tieteellisen käytännön mukaista toteutusta työn eri vaiheissa. Näistä on olemassa suositukset ja ohjeet. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisissä suosituksissa kerrotaan suositukset opinnäytetyön teosta koskien niin opiskelijaa kuin työn ohjaajaa. Siellä esitellään opinnäytetyöhön sovellettava eettinen normisto, johon kuuluu HTK-ohje, mutta myös muun muassa ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet sekä tieteenala- ja ammattialakohtaiset eettiset normistot. Näiden lisäksi Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisissä suosituksissa käsitellään opinnäytetyöhön liittyvää lainsäädäntöä. Näitä ovat esimerkiksi tietosuojalaki, tekijänoikeuslaki ja laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. (Arene ry 2019, 2.)

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2023 -julkaisussa eli HTK-ohjeessa käsitellään HTK-ohjeen taustaa ja soveltamista. Julkaisussa kerrotaan myös, mikä on hyvää tieteellistä käytäntöä ja mikä sen vastaista toimintaa. Lisäksi siellä avataan sitä, mikä on hyvän tieteellisen käytännön loukkausepäilyjen käsittelyprosessi eli HTK-prosessi. (HTK 2023 -ohje on julkaistu 2023.)

Eurooppalaisen tutkimuseettisen ohjeistuksen mukaan hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteita ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Koko tieteellisen toiminnan ajan noudatetaan hyviä tieteellisiä menettelytapoja, jotka takaavat hyvän tieteellisen käytännön toteutumisen. Nämä menettelytavat voidaan tutkimuseettikan eurooppalaista ohjeistusta mukailleen liittää kahdeksaksi tieteellisen toiminnan alueeksi. Menettelytavat kuuluvat tiede- ja tutkimusyhteisön organisaatioiden laatujärjestelmään. Jos hyviä tieteellisiä menettelytapoja ei noudata, voi siitä seurata vakavimmillaan hyvän tieteellisen käytännön loukkausepäily ja HTK-prosessi. (Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2023, 11.)

Opinnäytetyötä tehdessäni olen tutustunut opinnäytetyön tekemistä koskeviin eettisiin suosituksiin sekä HTK-ohjeeseen. Olen myös noudattanut näitä eettisiä sääntöjä tutkimuksen teon aikana. Työ on tehty huolellisesti, rehellisesti ja erilaisia mielipiteitä arvostaen. Opinnäytetyöstä oli sovittu organisaation kanssa ja haastateltavia oli informoitu hyvissä ajoin ennen haastattelujen aloittamista. Tein opinnäytetyön tekemisestä opinnäytetyösopimuksen työelämäkumppanini ja ohjaavan opettajan kanssa. Näiden lisäksi hain tutkimusluvan Savas-Säätiön kehittämispäällikkö Kirsi Manniselta. Kun tutkimuslupa oli myönnetty, aloitin haastattelut. Haastatteluiden alussa annoin haastateltavien luettavaksi informointikirjeen sekä suostumuslomakkeen, joka heidän tuli allekirjoittaa. Suostumuslomakkeessa heille kerrottiin haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja mahdollisuudesta suostumuksen peruuttamiseen missä tahansa tutkimuksen vaiheessa. Tietosuojailmoitusta ei tarvinnut tehdä, koska en käsitellyt opinnäytetyössäni mitään henkilötietoja.

Mitä tulee opinnäytetyön luotettavuuteen, niin asiaa täytyy lähteä tarkastelemaan siitä, mitä tutkimuksen luotettavuudesta sanotaan laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimusmenetelmällä tehdyistä tutkimuksista.

Työn luotettavuutta voidaan tarkastella luotettavuuskäsitteiden avulla. Nämä ovat eräänlaisia mittareita, joilla pystytään arvioimaan tulosten hyvyttä. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta ei pystytä arvioimaan ja laskemaan samalla tavalla ja tarkkuudella, mitä kvantitatiivisessa tutkimuksessa pystytään. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus on tutkijan arvioinnin ja näytön varassa ja näin ollen siinä on lähes mahdotonta saavuttaa objektiivista luotettavuutta. (Kananen 2017, 175.)

Pohdittaessa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta, ajatukset kääntyvät pohtimaan kysymyksiä totuudesta ja objektiivisuudesta. Totuudesta on olemassa neljä erilaista totuusteoriaa. Nämä ovat korrespondenssiteoria, koherenssiteoria, pragmaattinen totuusteoria ja konsensukseen perustuva totuusteoria. Korrespondenssiteorian perusteella väite on tosi vain, jos se vastaa todellisuutta. Koherenssiteoria taas pitää totena väitettä, jos se on yhtäpitävä tai johdonmukainen muiden väitteiden kanssa. Nämä muut väitteet on täytynyt todeta jo toiseksi aiemmin. Pragmaattisessa totuusteoriassa tiedon totena pitämiseen liittyy tiedon käytännölliset seuraamukset. Se on totta, jos se toimii ja on hyödyllinen. Konsensukseen perustuvassa totuusteoriassa ajatellaan, että ihmiset voivat yhteisymmärryksessä luoda ”totuuden”. Mitä sitten tulee laadullisen tutkimuksen objektiivisuuteen, tulee siitä erottaa havaintojen luotettavuus ja niiden puolueettomuus. Jossain vaiheessa ajateltiin, että esimerkiksi hoitotiedettä tutkittaessa tutkimuksen luotettavuutta saataisiin lisättyä, jos tutkijana toimisi jo hoitoalalla työskentelevä henkilö. Tässä kohtaa unohdettiin ottaa huomioon tutkijan puolueettomuusnäkökulma. Puolueettomuusaspekti nousee tutkimuksessa esiin esimerkiksi siinä, pyrkiikö tutkija ymmärtämään ja kuuntelemaan tiedonantajia itsenään vai ohjaako tutkijan oma ajatusmaailma tiedonantajan antamien tietojen ymmärtämistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 158–160.)

Luotettavaa laadullista tutkimusta tehdessä avain asioita ovat totuus ja objektiivisuus. Nämä asiat olen pyrkinyt pitämään mielessäni tutkimusta tehdessäni sen joka vaiheessa. Luotettavuuden haasteena voidaan toki nähdä se, että tein opinnäytetyöni työpaikallani ja haastattelin tuttuja työkavereita. Tiedostin

tämän ja tästä huolimatta pyrin tekemään tutkimuksen totuudenmukaisesti ja objektiivisesti. Työn tarkoitus on kuitenkin saada oikeaa tietoa. Tutkimustuloksissa pyrin käsittelemään ainoastaan haastatteluissa esiin nousseita asioita ja jättämään omat ajatukset pohdintaan. Tämä on tutkijalta vaadittava taito. Mitä tulee kirjallisuuteen, niin opinnäytetyöni pohjalla käytin tutkimus- ja teorian tietoa sekä menetelmäkirjallisuutta. Nettisivut, joita käytin, olivat luotettavien tahojen ylläpitämiä sivuja. Näitä tahoja olivat esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Autismiliitto.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Teemahaastatteluilla saadusta aineistosta nousi teemoittelun jälkeen esiin 5 teemaa, jotka ovat erityispiirteet, kehittäminen, sopivuus, kokemus ja itsemääräämisoikeus.

Ensimmäisenä teemoittelun tuloksena saatuna teemana nousi erityispiirteet. Jalkautuvan päivätoiminnan erityispiirteiksi ohjaajat nostivat erilaisen hengen, sisällön, työympäristön, asiakaslähtöisyyden, työnkuvan ja ryhmäkoon.

Erilaisesta hengestä eräs ohjaaja sanoi seuraavalla tavalla.

...sellainen erilainen henki sitten tavallaan, että siellä ehkä näkyy paljon vahvemmin tunteet esimerkiksi. Asiakkaat näyttää niitä paljon vahvemmin sitten sekä toisilleen että ohjaajille kun he kuitenkin kokee olevansa kotona... (ohjaaja C)

Kuten yllä huomataan, vallitsevalla erilaisella hengellä ohjaaja tarkoitti, että asiakkaat ovat kotonaan ja näin ollen he ovat hiukan vapautuneempia. Asiakkaat näyttävät enemmän tunteita ja tuovat helpommin esille omia mielipiteitään. Sama pätee mielestäni myös kaikkiin ihmisiin. Me emme toimi työpaikallamme samalla tavalla, miten toimimme kotonamme. Ohjaajat ovat tässä siten vastaanottavana osapuolena, niin positiivisten kuin negatiivisten tunteiden osalta. Tämä tuo ohjaajien työhön lisän verrattuna toimintakeskuksessa tapahtuvaan työhön. Samasta asiakkaasta voi löytyä uusia luonteen piirteitä ja käytöstapoja.

Mitä tulee sitten jalkautuvan päivätoiminnan sisältöön, siitä eräs ohjaaja kertoi alla olevalla tavalla.

...siellä sisälty kotona enemmän niitä kodin puuhia eli pystyttiin ottaa päivätoiminnaksi vaikka just se pyykkien peseminen ja huoneesta vieminen ja sängyn petauksia ja oman huoneen siivousta eli jotenkin se arki sitten tuli enemmän siellä kotona mukaan siihen toimintaan... (ohjaaja F)

Jalkautuvassa päivätoiminnassa siis korostuu ohjaajien mielestä nämä arkiset, jokaisen omaan asumiseen ja elämiseen kuuluvat, toimet. Kuitenkin palvelukodissa järjestettävässä päivätoiminnassa on ohjaajien mielestä samoja toimia, mitä toimintakeskuksella tehdään, esimerkiksi toivemusiikkia tai askarteluja. Totta kuitenkin on, että oman kodin arkisia asioita, ei toimintakeskuksella voida asiakkaiden kanssa tehdä. Siinä mielessä jalkautuva päivätoiminta tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia asiakkaiden kanssa toimimiseen ja tekee jalkautuvasta päivätoiminnasta sisällöltään monipuolisempaa.

Jalkautuvan päivätoiminnan erityispiirteeksi haastatteluissa nousi myös työympäristö. Toimintakeskuksessa sekä asiakkaat että ohjaajat tulevat työpaikalleen. Jalkautuvassa päivätoiminnassa ohjaajat tulevat tekemään töitä asiakkaiden kotiin. Asiakkaat näin ollen ovat päivätoiminnassa, eli töissään, omilla koteissaan. Ohjaajille tämä mahdollistaa asiakkaiden omien huoneiden käytön päivätoiminnassa. Ryhmämuotoinen jalkautuva päivätoiminta tapahtuu kuitenkin pääasiassa kodin yhteisissä oleskelutiloissa.

Koti toimintaympäristönä näkyy asiakkaiden toiminnassa. Parin ohjaajan mukaan kotona päivätoimintaan osallistuminen, tai osallistumatta jättäminen, tapahtuu asiakkaille matalammalla kynnyksellä. Tämä huomataan seuraavista kommentteista.

...sitten ehkä heidän on helpompi kieltäytyä tulemastakin siihen tupaan, jossa se päivätoiminta järjestetään ja sitten toisaalta on myös helpompi tulla joinain päivinä... (ohjaaja C)

...se, että he helposti ajattelee, että lounaan jälkeenkin, että nyt voidaan sitten loppupäivä vaan olla siellä omassa huoneessa, että nyt kun ollaan kotona... (ohjaaja D)

Toimintaympäristönä asiakkaan koti nähtävästi asettaa omia haasteitaan päivätoimintaan. Nämä haasteet ovat hyvin ymmärrettäviä ja helposti ratkaistavissa.

Asiakaslähtöisempää jalkautuvasta päivätoiminnasta tekee ohjaajien mielestä se, että siellä pystyy ottamaan asiakkaan paremmin mukaan toiminnan suunnitteluun. Jalkautuvassa päivätoiminnassa on helpompaa tehdä asiakkaan kanssa juuri niitä asioita, joita asiakas haluaa tehdä. Toimintakeskuksessa tämä ei ole ohjaajien mielestä niin helppoa, koska ryhmäkoot ovat suurempia ja usein tehdään yhteisiä juttuja kaikkien kanssa yhtä aikaa.

Työnkuvan erilaisuudella ohjaajat tarkoittivat sitä, että palvelukodilla heidän työnkuvaansa kuului myös ns. palvelukodin työtehtäviin kuuluvia asioita. Tämä korostui erityisesti korona-ajan alussa, kun tilanne oli kaikille uusi. Eräs ohjaaja kommentoi tätä alla olevaan tyyliin.

... sittenhän siihen kuulu myös paljon muuta mitä meillä täällä toimintakeskuksessa ei kuulu päivätoimintaan elikkä ruokailussa ruokien laittoa, tiskiä tämmöisiä ylimääräisiäkin hommia tavallaan siivousta jonkin verran... (ohjaaja A)

Ohjaajat toivat esiin lisäksi erilaisen ryhmäkoon. Jalkautuvassa päivätoiminnassa koetaan olevan lukumäärällisesti vähemmän niin ohjaajia kuin asiakkaita, kuin mitä toimintakeskuksessa on. Tämä vaikuttaa siihen, että jalkautuvassa päivätoiminnassa ei ole rönsyileviä ryhmiä ja toiminnan koetaan olevan rauhallisempaa. Ohjaajilla on näin ollen vähemmän asiakkaita ohjattavanaan. Ohjaajat kokivat tämän takia myös helpommaksi antaa asiakkaalle yksilöllistä aikaa ohjaajan kanssa jalkautuvassa päivätoiminnassa.

Toiseksi teemoittelun kautta nousseeksi teemaksi tuli kehittäminen. Kehittäminen jakautuu haastatteluaineiston perusteella resursseihin ja suunnitelmallisuuteen.

Jalkautuvan päivätoiminnan kehittämisessä resursseista puhuessaan ohjaajat viittasivat pääasiassa henkilöstöresursseihin, mutta myös tarvikeressit nou-

sivat esiin yhden ohjaajan toimesta. Nämä kumpikin vaativat taloudellista tukea taustalle, joten resurssihin liittyy myös taloudellinen näkökulma. Ohjaajien mielestä jalkautuvaan päivätoimintaan tarvitaan enemmän, nimenomaan jalkautuvaan päivätoimintaan kohdistettua henkilöstöä, jotta sitä voidaan kehittää. Kolme ohjaajaa toi selvästi esille henkilöstöressin tarpeen jalkautuvaan päivätoimintaan toiminnan kehittämiseksi. Kaksi heistä kertoi asiasta näin.

...ainakin tota resurssit pitäisi olla kunnossa, että sitä vois kehittää, että olisi työntekijöitä siellä tarpeeksi. [...] resurssit pitää olla kunnossa, että sitten on mahdollista ulkoilla, kaikkien päästä ulos ja toteuttaa sitä päivätoimintaa... (ohjaaja A)

...tuolla on esimerkiksi tuo asiakaskunta paljon niinku menny huonompaan suuntaan elikkä tarvii enemmän apuja vessatuksessa, ruokailussa, kaikessa siis päivänaskareissa mitä yleensäkin tehdään, että ensimmäinen kehittämis-idea on, että sinne pitäisi saada lisää työntekijöitä itse päivätoimintaan... (ohjaaja B)

Suunnitelmallisuudella jalkautuvan päivätoiminnan kehittämisessä, ohjaajien ajatuksena oli lisätä suunnittelemisen säännöllisyyttä. Tämä tarkoittaa säännöllisesti aikataulutettua toiminnan suunnittelua nimenomaan jalkautuvan päivätoiminnan osalta. Suunnitelmien tulisi heidän mielestään olla myös kirjallisenä. Tällainen suunnitelmallisuus mahdollistaa heidän mukaansa ennakkoinnin ja reagoinnin yllättäviin muuttuviin tilanteisiin, kuten ohjaajien äkillisiin sairastumisiin. Jos suunnitelmat ovat kirjallisesti tehtynä, sijaisen on helpompi tulla paikkaamaan sairastunutta ohjaajaa. Eräs ohjaaja pohti suunnitelmallisuutta kommentissaan alla olevaan tapaan.

...että olis niinku tietty runko minkä voisi kumpi tahansa niistä ohjaajista sitten, että jos on vaikka kaksi ohjaajaa niin kumpi vaan voisi ottaa sen vetovastuun sillä tavalla, että se olisi niinku tavallaan molempien vastuu sitten, että tavallaan tiedettäisi, vaikka tulisi muutujia, yllättäviä poissaoloja, sairastumisia niin tiedettäis kuitenkin, että nyt oli tarkoitus tehdä tätä ja sitä ei tarvitsisi pohtia erikseen.... (ohjaaja D)

Kolmanneksi teemaksi nousi jalkautuvan päivätoiminnan sopivuus erilaisille asiakasryhmille. Ohjaajien mielestä jalkautuvasta päivätoiminnasta hyötyisivät

eniten sellaiset asiakkaat, joilla on toiminnanohjauksen vaikeuksia. Näille asiakkaille esimerkiksi lähteminen on haasteellista. Ohjaajat kertoivat, että eräs tällainen asiakas on jalkautuvassa päivätoiminnassa jo hyvissä ajoin osallistumassa. Toimintakeskukseen tullessaan hän harvoin pääsi paikalle ennen lounasaikaa. Sama koskee asiakkaita, joita lähteminen toimintakeskukseen jännittää. Tällainen asiakas osallistuu aktiivisesti ja hyvillä mielin nyt palvelukodilla järjestettävään päivätoimintaan. Myös asiakkaat, jotka eivät jaksakaan olla päivätoiminnassa koko päivää tai kärsivät melusta, hyötyvät rauhallisemmasta jalkautuvasta päivätoiminnasta enemmän. He pääsevät helpommin lepäämään omaan huoneeseensa toimintapäivän aikana jalkautuvassa päivätoiminnassa. Toimintakeskuksessa toiminta on pääasiassa ryhmämuotoista. Näin olen asiakkaat, jotka eivät hyödy ryhmässä toimimisesta tai joille ryhmän kanssa toimiminen on haasteellista, hyötyisivät myös ohjaajien mielestä paremmin jalkautuvasta päivätoiminnasta. Tästä eräs ohjaaja kertoi näin.

...semmoisille asiakkaille se sopii, jotka ei hyödy niinku tavallaan siitä ryhmästä toimimisesta tai sitten se on niinku liian haasteellista. Pystyy sitten semmoista heidän näköistään ja pilkkomaan pienempiin osiin sitä päivätoimintaa... (ohjaaja E)

Erään ohjaajan mielestä toimintakeskukseen tulosta hyötyvät enemmän asiakkaat, jotka kokevat toimintakeskukseen lähdön helpompana ja joilla on kotona paljon haastavaa käytöstä. Tästä aiheesta hän sanoi seuraavalla tavalla.

...sellaiset asiakkaat, ketkä tota kokee sen töihin menon helpompana kuin tuolla niinku kotona olemisen, niin heille varmaan on sitten parempi tänne tulla ja sitten ite oon miettinyt myös sitä, että esimerkiksi sellaiset asiakkaat, keillä on kotona paljon haastavaa käytöstä, niin täällä toimintakeskuksella heillä sitä on harvemmin, että varmaan sellainenkin sitten on niinku sellainen ryhmä kelle se toimintakeskukselle tulo on hyödyllistä... (ohjaaja C)

Muut toimintakeskukseen tulosta hyötyvät asiakkaat ovat ohjaajien mielestä sellaisia, jotka kaipaavat enemmän sosiaalisia kontakteja, joille ryhmämuotoinen toiminta sopii, jotka muistavat tehneensä jotain ja jotka kokevat tärkeäksi kotia laajemman toimintaympäristön.

Neljänneksi teemaksi teemoittelun jälkeen nousi kokemus. Tämä teema voidaan jakaa ohjaajien ja asiakkaiden kokemukseksi erikseen. Tärkeää on kuitenkin huomioida, että asiakkaan näkökulma perustuu ohjaajien kertomiin havaintoihin asiakkaiden kokemuksesta jalkautuvasta päivätoiminnasta.

Ohjaajat nostivat erilaisia kokemuksia jalkautuvasta päivätoiminnasta, ja siitä miten se vaikutti heidän työhönsä ohjaajina. Aineistosta ohjaajien kokemukseksi nousi työnjaon epäselvyys, oman työyhteisön puute, työn kiireisyys ja fyysisyys sekä ilmapiirin rentous.

Työjaossa jalkautuvan päivätoiminnan ohjaajien ja palvelukodin henkilökunnan välillä oli alussa epätietoisuutta. Jalkautuvaa päivätoimintaa toteutettaessa ohjaajille, ja alussa ilmeisesti jollain tasolla kaikille toimijoille, oli välillä epäselvää, mitä jalkautuvan päivätoiminnan ohjaajilta odotettiin. Heidän oli tarkoitus ohjata päivätoimintaa, mutta välillä he itsekkin huomasivat ajautuneensa tekemään työtään palvelukodin tyylillä, kuten alla eräs ohjaaja alla kertoo.

...tota siinäkin kävi sitten, että oli liian vähän meitä päivätoiminnan toteuttajia, henkilökuntaa, siellä, niin eihän siinä ollut mahdollisuutta toteuttaa ja, että semmoinenkin sitten vähän hämärty siinä, että sitten sitä menttiin niinku sillä palvelukodin tyylillä.... (ohjaaja A)

Tämä epäselvyys aiheutti ohjaajille ristiriitaisia tunteita. He eivät oikein tienneet mitä heiltä odotettiin. Alun haasteiden jälkeen, työnjaon epäselvyys on nykyään hävinnyt. Tällä hetkellä jalkautuvassa päivätoiminnassa ei ole enää tätä työnjaon epäselvyyttä, vaan työnjako eri yksikköjen ohjaajien välillä toimii hyvin.

Ohjaajat nostivat esille haasteena oman työyhteisön puutteen, kun piti lähteä toiseen yksikköön tekemään työtään, itselleen ennestään mahdollisesti tunteuttomien ihmisten kanssa. Eräät ohjaajat sanoivat asiasta seuraavalla tavalla.

...sitten tietysti, että ei ollut työkavereita, että kun oli siinä ihan vieraassa yksikössä, niin ei silleen ollut sitä kenen kanssa jakaa... (ohjaaja E)

...no haastehan tietysti oli se, että ei sitä omaa työyhteisöä siinä ollut, et sä joudut siitä erilleen.... (ohjaaja F)

Kokemuksissa nostettiin esiin aiempien lisäksi työn kiireisyys ja fyysisyys. Ohjaajat mainitsivat, että asiakkaiden kunto on mennyt huonommaksi ja tämä lisää kiireisyyden tunnetta. Parin asiakkaan kanssa menee pidempään ja tarvitaan enemmän ohjaajia, kuin aiemmin on tarvittu. Tämä asiakkaiden kunnan huononeminen vaikuttaa myös heikentävästi työn ergonomiaan ja lisää työtaturmien riskiä. Pari ohjaaja kertoi työn fyysisyyden ja kiireyden lisääntymisestä seuraavalla tavalla.

...kyllä se varmaan fyysisempää on nyt tällä hetkellä tuo jalkautunut, kun ne on kuitenkin monisairaampia tuolla puolella ja on kuitenkin iäkkäämpiä ja tarvii enemmän apuja [...] välillä varmaan se niin sanottu kiire, kun tuntuu, että ei kädet riitä kaikille... (ohjaaja B)

...asiakkaiden kunto on mennyt huonommaksi, niin siellä tarvis enemmän työvoimaa... (ohjaaja C)

Ohjaajat kokivat jalkautuvan päivätoiminnan ilmapiirin rennoksi. Asiakkaat olivat rentoutuneemman oloisia jalkautuvassa päivätoiminnassa. Siellä ei ollut turhia jännitteitä ja asioita oli kiva tehdä asiakkaiden kanssa. Ohjaaja kertoo alla omasta kokemuksestaan rennosta ilmapiiristä.

...ihmiset on jotenkin niinku rennompia siellä palvelukodin puolella ja semmoiset tietynlaiset lähtemisen haasteet ja jännitykset on poissa siitä monenkin kohdalla, niin sehän oli aivan niinku tosi antoisaa ja heidän kanssa oli kiva tehdä kaikkia juttuja siellä... (ohjaaja D)

Ohjaajien haastatteluiden perusteella asiakkaat ovat pitäneet jalkautuvasta päivätoiminnasta. Korona-ajan alussa joidenkin asiakkaiden oli vaikeaa ymmärtää, että on päivätoimintapäivä, vaikka he eivät lähteneet palvelukodista toimintakeskukseen. Tämä näkyy erään ohjaajan kommentista alla.

...silloin kun ollaan siellä palvelukodin puolella niin niinku heidän kannalta se, että miten he alkuun ymmärsi sen, että nyt ihan oikeasti tehdään töitä tänäänkin ja tänäänkin on työpäivä, vaikka me ei lähdetä mihinkään... (ohjaaja D)

Asiakkaat kuitenkin kokevat osallistumisen jalkautuvaan päivätoimintaan helpommaksi ja tulevat toimintaan mukaan aikaisemmin ja useammin. Sitten sellaiset asiakkaat, jotka eivät omien toimintakykyyn liittyvien haasteidensa takia pysty osallistumaan toimintakeskuksessa järjestettävään päivätoimintaan, pystyvät kuitenkin kotonaan osallistumaan jalkautuvaan päivätoimintaan. Näistä asioista eräs ohjaaja kertoo näin.

...on tykänneet ja on niinku tuollakin pari ihan semmoista, mitkä tänne ennen ykski tuli ruokailuun vasta, niin hän on jo yleensä aika useasti yheksän aikaan aamulla jo siellä tuvan puolella. Ja sitten toinen, joka jännittää tänne tuloa ja muuta. Teki vaan puolikkaita päiviä täällä. Niin on kokopäiväisenä nykyään. Eliikkä hyötyä on. Ja sitten on kaksi semmoista, ketkä ei tulisi ees tännepäin (ohjaaja B)

Asiakkaiden kokemuksista päivätoiminnasta ohjaajien mukaan oli joidenkin asiakkaiden kohdalla myös sosiaalinen aspekti. Ohjaajat kertoivat näiden asiakkaiden kaivanneen enemmän sosiaalisia kontakteja, joita toimintakeskuksella on paremmin tarjolla. Näin ollen myös asiakkaat kokivat joutuneensa erillisen omasta tutusta yhteisöstään. Voidaan puhua asiakkaiden omasta työyhteisöstä. Eräs ohjaaja kertoi alla olevalla tavalla tästä erään asiakkaan kokemuksesta jalkautuvassa päivätoiminnassa.

...se että mitä heiltä jäi puuttumaan sitten pidemmän ajan kuluessa niin heiltä hän jäi sitten ne niin kun kaverit, joita täällä toimintakeskuksessa on... (ohjaaja F)

Asiakkaat ovat hyvin erilaisia luonteeltaan. Tässä tapauksessa asiakas oli kaivannut toimintaa ja muita asiakkaita toimintakeskuksella. Palvelukodeissa sosiaaliset kontaktit jäivät kuitenkin vähäisemmiksi, mitä toimintakeskuksella. Lisäksi oli myös asiakkaita, jotka kaipasivat virikkeellisempää toimintaa, mitä palvelukodissa järjestettävä jalkautuva toiminta heille tarjosi. Joka tapauksessa suurimmalle osalle asiakkaista jalkautuva päivätoiminta oli ja on edelleen mieluinen asia, josta he tykkäävät ja jonka he toivovat jatkuvan.

Viides teemoittelun tuloksena syntynyt teema on itsemääräämisoikeus. Tämä teema jakautuu kahteen osaan. Nämä osat ovat asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutuminen päätettäessä osallistumisesta jalkautuvaan päivätoimintaan sekä päätettäessä jalkautuvan päivätoiminnan sisällöstä.

Ohjaajien kertoman mukaan korona-ajan alussa asiakkaiden itsemääräämisoikeus päätettäessä päivätoimintaan osallistumisesta ei luonnollisestikaan toteutunut. Toimintakeskukset olivat kiinni poikkeusolojen takia ja näin ollen ainoa vaihtoehto päivätoiminnan järjestämiseksi oli palvelukoteihin vietävä jalkautuva päivätoiminta. Sitten kun toimintakeskukset taas avasivat ovensa, jotkut asiakkaat ilmaisivat halunsa jatkaa jalkautuvassa päivätoiminnassa. Päätös siitä, kuka jalkautuvaan päivätoimintaan osallistuu ja kuka ei, tuli ohjaajien mukaan enemmän ohjaajilta käytännön syiden takia. Asiakkaat, joilla on paljon menoja ja joilla on haasteita lähtemisessä, jatkoivat jalkautuvassa päivätoiminnassa. Nykyään kaikki asiakkaat tulevat ainakin kerran viikossa toimintakeskukseen päivätoimintaan. Ohjaaja kertoi siitä seuraavaa.

...kyl se mietittiin niinku senkin kautta, että kenellä on sitten minkäkinlaista tota haastetta niissä aamuissa, että kenellä on ehkä lähtemisen vaikeutta ja sitten aika paljon tietenkä määräytyy siitäkkin, että kun on sitten ihmisiä, joilla oli paljon kaikenlaisia menoja pitkin päivää, että saattoi olla, että päivätoimintaan toimintakeskukseen ei välttämättä tullukaan kun joku yksi iltapäivä niin sitten heillekin mahdollistu siinä omien menojensa ja tekemistensä lomassa se, että he sai osallistua kuitenkin päivätoimintaan ja se oli niinku ihan OK... (ohjaaja D)

Näin ohjaajan kertoman mukaan, vaikka päätös jalkautuvaan päivätoimintaan osallistumisesta tuli enemmän ohjaajilta, niin asiasta kuitenkin keskusteltiin asiakkaiden kanssa ja sitä pohdittiin yhdessä. Päätös sitten perusteltiin heille, oli se mikä tahansa.

Ohjaajien mukaan asiakkaiden itsemääräämisoikeus toteutui hyvin ja koko ajan toiminnan sisällöstä päätettäessä jalkautuvassa päivätoiminnassa. Tästä ohjaajat kertoivat seuraavalla tavalla.

...itsemääräämisoikeus siinä toiminnan sisällössä siis sehän otettiin koko ajan huomioon, että just heillä oli kyllä mahdollisuus sitten vaikuttaa siihen... (ohjaaja F)

...silloin kun tein ite sitä parin asiakkaan kanssa, niin siellähän se todellakin toteutui se itsemääräämisoikeus ja he sai niinku valita et joka päivä oli joitain asioita mitä he haluaa tehdä, mutta sitten kun on isompi ryhmä, niin se ei ehkä niin hyvin sitten, ainakaan päivittäin, toteudu... (ohjaaja E)

Toimintakeskuksessa tehdään paljon asioita isolla porukalla. Jalkautuvassa päivätoiminnassa oli ohjaajien mukaan mahdollisuus ottaa paremmin huomioon jokaisen asiakkaan yksilölliset toiveet päivän aktiviteeteista.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä opinnäytetyössä oli tarkoitus selvittää Pihkapuiston toimintakeskuksen ohjaajien näkemyksiä järjestämästään jalkautuvasta päivätoiminnasta. Haastattelussa ohjaajat nostivat jalkautuvasta päivätoiminnasta useita erilaisia asioita esiin. Ohjaajat näkivät siinä niin kehitettäviä kuin hyviä ja toimivia asioita. Korona-ajan alussa ohjaajat kokivat haasteita työssään, joista on nyt selvitty.

Jalkautuvassa päivätoiminnassa korostui mahdollisuus monipuolisempaan päivätoimintaan, koska toimintaan pystyy ottamaan sisällöksi myös oman kodin arkisia asioita, kuten omista pyykeistä huolehtimista ja oman huoneen siistinä pitämistä. Nämä eivät ole toimintakeskuksessa mahdollisia. Jalkautuvan päivätoiminnan koettiin myös olevan asiakaslähtöisempää ja mahdollistavan toimintakeskuksessa toteutettavaa päivätoimintaa helpommin asiakkaiden yksilöllisen huomioimisen.

Jalkautuvan päivätoiminnan kerrottiin olevan kiireistä ja fyysisempää verrattuna päivätoimintaan toimintakeskuksessa. Fyysisyyden lisääntyminen johtuu ohjaajien mukaan asiakkaiden ikääntymisestä ja kunnon huononemisesta. Tämän takia ohjaajat toivoivat palkattavan lisää henkilökuntaa nimenomaan jalkautuvaan päivätoimintaan. Kehittämistarvetta nähtiin myös jalkautuvan päivätoiminnan suunnittelemisessa. Suunnitelmallisuutta haluttiin lisää ja sen haluttiin olevan myös kirjallista. Näin sairastapausten kohdatessa sijaisen olisi helpompaa tulla paikkaamaan. Ohjaajien mukaan tällä tavalla tilanteet pystyttäisiin hoitamaan sujuvammin ja vältettäisiin tilanteet, joissa joudutaan turhaan improvisoimaan.

Ohjaajien kertoman mukaan asiakkaat pitävät jalkautuvasta päivätoiminnasta. Asiakkaat kokevat jalkautuvaan päivätoimintaan osallistumisen helpommaksi ja tykkäävät tehdä kotona kodin arkeen kuuluvia töitä. Myös ohjaajat tykkäsivät palvelukodin rennosta ilmapiiristä. Asiakkaat olivat ohjaajien mielestä rennompia ja vapautuneempia kotonaan, ja tämä heijastui suoraan jalkautuvan päivätoiminnan ilmapiiriin. Tämä vaikutti myös siihen, että ohjaajat nauttivat työstään ilmapiirin ollessa mukava ja rento. Ohjaajat kokivat asiakkaiden kanssa yhdessä tekemisen kivaksi. Tällä on luonnollisesti vaikutusta myös ohjaajien työssäjaksamiseen.

Korona-ajan alussa, kun jalkautuvaa päivätoimintaa toteutettiin, ohjaajat kertoivat haasteina työssä olleen työnjaon epäselvyys ja oman työyhteisön puute. Työnjako ei enää tällä hetkellä tuota jalkautuvassa päivätoiminnassa ongelmia. Tästä voidaan päätellä, että tämän suhteen jalkautuva päivätoiminta on jo kehittynyt. On myös ymmärrettävää, että toiminnan alussa on ollut paljon epäselvyyttä. Toimintakeskuksen ohjaajien mentyä palvelukodin puolelle tekemään töitään, varmasti uuden tilanteen takia, kaikki osapuolet ovat etsineet omaa paikkaansa ja tehtävänsä. Korona-ajan alussa, kun toimintakeskuksen työntekijät jakaantuivat eri palvelukoteihin vetämään jalkautuvaa päivätoimintaa, ohjaajat havaitsivat kaipaavansa omaa työyhteisöään. Nyt tämäkin asia on korjaantunut. Jalkautuvaa päivätoimintaa järjestetään edelleen Pihkapuiston palvelukodissa, joka on samassa pihapiirissä Pihkapuiston palvelukodin kanssa.

Taulukko 1. Ohjaajien näkemyksiä jalkautuvasta päivätoiminnasta

Edut	Haasteet	Kehitettävät kohteet
<ul style="list-style-type: none"> - asiakkaat rennompia - ilmapiirin rentous - yhdessä tekeminen - monipuolisuus -asiakaslähtöisyys, yksilöllisyys 	<ul style="list-style-type: none"> - kiire - fyysisyys - työyhteisön puute 	<ul style="list-style-type: none"> - suunnitelmallisuus - lisähenkilöstö

Ohjaajien mielestä on olemassa asiakasryhmiä, jotka hyötyisivät jalkautuvasta päivätoiminnasta, mutta on myös niitä, joille olisi parempi tulla toimintakeskukseen päivätoimintaan. Tästä voidaan päätellä, että sekä jalkautuvalla päivätoiminnalla että toimintakeskuksessa järjestettävällä päivätoiminnalla on kummallakin paikkansa kehitysvammaisten henkilöiden päivätoimintaa järjestettäessä. Asiakkailta on niin terveydellisiä kuin käytäntöön perustuvia syitä sille, miksi jalkautuva päivätoiminta olisi heille parempi vaihtoehto. Jalkautuvaa päivätoimintaa järjestettäessä, saadaan näille henkilöille kotiin aktiviteettia ja tiettyä päivärytmiä. Seppälän (2017, 136) mukaan näillä asioilla on positiivisia vaikutuksia henkilöiden psyykkiseen hyvinvointiin. Toimintakeskuksessa tapahtuvassa päivätoiminnassa etuna on puolestaan se, että ihmiset poistuvat kotoaan työpaikalleen. Näin heidän elinpiirinsä on laajempaa ja toimintakeskuksella he saavat enemmän sosiaalisia kontakteja, joilla on myös vaikutusta ihmisen hyvinvointiin. Seppälän (2017, 110–112) mukaan sosiaalisia kontakteja saadessaan, myös henkilöiden sosiaalisia taitoja tullaan tukeneeksi. Alla olevasta taulukosta nähdään, miten ohjaajat näkivät päivätoimintojen sopivuuden eri asiakasryhmien välillä.

Taulukko 2. Päivätoiminnan asiakkaat

Jalkautuva päivätoiminta	Toimintakeskuksen päivätoiminta
<ul style="list-style-type: none"> - toiminnanohjauksen haasteita - jännittää lähtemistä - väsy helposti - kärsii melusta - eivät hyödy ryhmässä toimimisesta - ryhmän kanssa toimiminen on haasteellisempaa 	<ul style="list-style-type: none"> - ei toiminnanohjauksen haasteita - kotona paljon haastavaa käytöstä - kaipaavat enemmän sosiaalisia kontakteja - ryhmämuotoinen toiminta sopii - muistavat tehneensä jotain - kokevat tärkeäksi kotia laajemman toimintaympäristön

Itsemääräämisoikeus ja osallisuus ovat tärkeitä asioita vammaistyössä. Itsemääräämisoikeudesta säädetään laissa ja osallisuuden positiiviset vaikutukset henkilön hyvinvointiin ovat selvillä. Päätökseen siitä, kuka osallistuu Pihka-puiston palvelukodissa järjestettävään jalkautuvaan päivätoimintaan ja kuka tulee toimintakeskukseen päivätoimintaan, vaikutti käytännön asiat. Esimer-

kiksi asiakkaat, joilla oli paljon menoja päivän aikaan, hyötyivät selvästi enemmän osallistumisesta jalkautuvaan päivätoimintaan. Päätettäessä jalkautuvan päivätoiminnan sisällöstä, asiakkaiden itsemääräämisoikeus ja osallisuus toteutuivat hyvin. Ohjaajien mukaan muutenkin jalkautuvassa päivätoiminnassa asiakkaat on helpompi ottaa mukaan toiminnan suunnitteluun. Tämä osallistuminen varmasti vaikutti asiakkaisiin positiivisesti. Osallistumisella päätösten tekoon on Zirarin (2022) mukaan positiivisia ja asiakkaita voimauttavia vaikutuksia. Zirarin työssä, josta olen kertonut yllä, asukkaat pääsivät mukaan valitsemaan työntekijöitä omaan palvelukotiinsa.

Tuloksista voidaan päätellä, että sekä jalkautuvalla että toimintakeskuksessa toteutettavalla päivätoiminnalla on paikkansa vammaistyön kentällä. Pihka-puiston palvelukodilla jalkautuvaa päivätoimintaa järjestetään kolmena päivänä viikossa. Näin mahdollistetaan kaikille asiakkaille pääsy vähintään kerran viikossa päivätoimintaan toimintakeskuksella. Kolmena päivänä viikossa sitten nämä asiakkaat, jotka hyötyvät enemmän jalkautuvasta päivätoiminnasta saavat omanlaistaan, heille paremmin sopivaa, päivätoimintaa.

Alla vielä analyysiosaan perustuva nelikenttäkoonnos jalkautuvasta päivätoiminnasta.

Taulukko 3. Nelikenttäyhteenveto

<p style="text-align: center;"><u>Vahvuudet</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - monipuolisuus - asiakaslähtöisyys - yksilöllisyys - ilmapiirin rentous - asiakkaat kokevat osallistumisen helpommaksi - itsemääräämisoikeus toteutuu paremmin toiminnan sisällöstä päätettäessä 	<p style="text-align: center;"><u>Heikkoudet</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - työvoiman puute - suunnittelun epäsäännöllisyys - työnjaon epäselvyys - oman työyhteisön puute - kiireisyys - fyysisyys - asiakkaiden osalta sosiaaliset kontaktit vähäisempiä
<p style="text-align: center;"><u>Mahdollisuudet</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - asiakkaan voimaantuminen osallisuuden kautta 	<p style="text-align: center;"><u>Uhat</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - asiakkaiden sosiaaliset kontaktit jäävät liian vähäisiksi

- kodin askareiden opettaminen - asiakaskunnan laajentaminen	- asiakkaiden passivoituminen
---	-------------------------------

Kuten yllä olevasta taulukosta pystytään havaitsemaan, jalkautuvassa päivätoiminnassa on niin hyviä kuin kehitettäviä piirteitä. Kun tarkastellaan vahvuuksia ja heikkouksia, niin enemmän jalkautuvasta päivätoiminnasta löytyy vahvuuksia. Heikkouksista osa liittyi jalkautuvan päivätoiminnan alkuaikaan ja nämä heikkoudet ovat jo historiaa, kuten tässä tutkimuksessa on käynyt ilmi. Jalkautuva päivätoiminta sisältää analyysin mukaan myös mahdollisuuksia ja uhkia. Mahdollisuuksia tulee hyödyntää ja uhat tulee huomioida toiminnassa.

7 POHDINTAA

Pihkapuiston toimintakeskuksen ohjaajien vetämästä jalkautuvasta päivätoiminnasta oli hyvä saada tietoa. Jalkautuvaa päivätoimintaa ei tietääkseni ole vammaisalalla toteutettu ennen koronapandemiaa. Koronapandemian aikana jalkautuva päivätoiminta jäi kuitenkin ainoaksi mahdollisuudeksi tarjota asiakkaille päivätoimintaa. Päivätoiminta on kuitenkin palvelu ja tukitoimi, jota vammaisille henkilöille on järjestettävä lain perusteella (Päivätoiminta 2022). Jalkautuvan toimintamuodon uutuuden takia toimijoiden välillä oli alussa jännitteitä ja epäselvyyksiä. Nyt nuo haasteet on kuitenkin selvitetty ja jalkautuva päivätoiminta vaikuttaa toimivan hyvin Savaksen Pihkapuiston palvelukodissa. Tällä hetkellä haasteita asettaa enemmänkin asiakkaiden ikääntymisen aiheuttama kunnan huononeminen. Tämän takia jalkautuvaan päivätoimintaan tarvittaisiin ohjaajien mielestä lisää käsiä tekemään. Jalkautuvasta päivätoiminnasta oli hyvä saada tietoa, koska sillä vaikuttaisi olevan oma tarpeellinen paikkansa vammaisalan kentällä. Kuten ohjaajien haastatteluista kävi ilmi, niin on olemassa asiakasryhmiä, jotka hyötyvät jalkautuvasta päivätoiminnasta. Tämän takia sitä tulisi olla mahdollista saada myös jalkautuvalla työtavalla toteutettuna. Siitä hyötyisivät henkilöt, joille on vaikeaa tai mahdotonta osallistua päivätoimintaan toimintakeskuksella. Myös henkilöt, joilla päivätoimintapäivänä on paljon esimerkiksi omia terveystoimia, pystyisivät joustavammin osallistumaan päivätoimintaan, jota järjestetään heidän kodissaan.

Opinnäytetyössä tuotetusta tiedosta on hyötyä toimeksiantajalle, eli Savas-Säätiölle. Heillä on jalkautuva päivätoiminta edelleen toiminnassa yhdessä palvelukodissa kolmena päivänä viikossa. Tästä opinnäytetyöstä saatua tietoa he voivat käyttää pohtiessaan jalkautuvan päivätoiminnan tulevaisuutta ja kehitysnäkymiä. Tutkimuksessa saatiin tietoa jalkautuvan päivätoiminnan eduista ja kehitettävistä kohdista. Tämä uusi tieto mahdollistaa parempien päätösten teon jalkautuvan päivätoiminnan jatkon suhteen.

Tutkimuksen kautta sain paljon uutta tietoa. Osa tiedoista oli jo ennestään tuttuja, mutta tutkimus toi näihin tietoihin syvyyttä. Myös käytännössä jo toteutamiini asioihin sain teoreettista pohjaa ja uusia näkökulmia. Uutta tietoa teoreettisessa mielessä minulle oli asiakkaan toimintakyvyn tukeminen ohjauksellisesti. Käytännössä olen tätä jo toteuttanut työssäni. Kehitysvammaisten palveluja ohjaavan lainsäädännön tietämys syveni. Näin kävi myös itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden käsitteiden ymmärtämiselle. Teoreettisen tiedon lisääntymisen myötä, sain myös uusia näkökulmia asioihin. Nämä uudet näkökulmat ja parempi teoriapohja voivat auttaa minua jokapäiväisessä työssäni kehitysvammaisten parissa.

Jatkotutkimusta tästä aiheesta voisi tehdä esimerkiksi laajentamalla näkemyksiä jalkautuvasta päivätoiminnasta palvelukodin henkilökunnan, asiakkaiden omaisten sekä mahdollisuuksien mukaan asiakkaiden näkökulmilla ja kokemuksilla heidän itsensä kertomana. Näin saataisiin erilaisia näkemyksiä jalkautuvasta päivätoiminnasta.

LÄHTEET

Arene ry. 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Päivitetty 9.1.2020. PDF-tiedosto. Saatavissa: <https://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/> [11.7.2023].

Autismiliitto. 2022. Toiminnanohjaus. WWW-dokumentti. Päivitetty 18.2.2022. Saatavissa: <https://autismiliitto.fi/autismi/toimintakyky/toiminnanohjaus/> [21.7.2023].

Curryer, B., Stancliffe, R.J. & Dew, A. 2015. Self-determination: Adults with intellectual disability and their family. *Journal of Intellectual & Developmental Disability* Volume 40 (4), 394-399. Verkkolehti. Saatavilla: <https://web-p-eb-scohost-com.ezproxy.xamk.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=33ea2adb-6cf2-4500-9fb0-5ecd961c4d34%40redis> [24.7.2023].

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–44.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2014. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

HTK 2023 -ohje on julkaistu. 2023. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://tenk.fi/fi/ajankohtaista/htk-2023-ohje-julkaistu> [11.7.2023].

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2023. 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf [11.7.2023].

Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2016. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. 10. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2017. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf [2.11.2022].

Itsemääräämisoikeus. s.a. Vernerin Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus> [30.10.2022].

Juhila, K. s.a. Teemoittelu. Teoksessa Vuori, J. (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tietoarkisto. WWW-dokumentti. Saatavissa:

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/> [19.2.2023].

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Suomen yliopistopaino Oy.

Kari, O., Laakso, S., Niskanen, T. & Seppänen, M. 2020. Vammaistyön käsikirja. 1. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kehitysvammaisuus. s.a. Vernerin verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus> [29.10.2022].

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.

Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E.-L. 2012. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. 1.–3. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Mannila, K. 2022. Jalkautuva päivääkainen toiminta – kehitysvammaisten henkilöiden päivääkaisen toiminnan uusi muoto. Opinnäytetyö YAMK. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/747547/Mannila_Kirsi.pdf?sequence=2&isAllowed=y [29.10.2022].

Miettinen, S. 2021. Sebastianin tahtoa tulkitsemassa: syvästi kehitysvammaisen sosiaalihuollon asiakkaan mahdollisuudet vaikuttaa omaan arkeensa. *Janus* vol. 29 (4), 349–365. Verkkojlehti. Saatavissa: <https://journal.fi.ezproxy.xamk.fi/janus/article/view/98176/66256> [24.7.2023].

Myllykangas, S., Foose, A. & Ardovino, P. 2019. Therapeutic Recreation and Developmental Disabilities. Teoksessa Long, T. & Robertson, T. (toim.) Foundations of Therapeutic Recreation. Second edition. Champaign IL: Human Kinetics, 135–157.

Osallisuus. 2022. Hyvinvointi- ja terveyserot. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Päivitetty 4.5.2022. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus> [2.11.2022].

Päivätoiminta. 2022. Vammaispalveluiden käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. WWW-dokumentti. Päivitetty 15.6.2022. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/paivatoiminta> [4.11.2022].

Räty, T. 2017. Vammaispalvelut. Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. 5. painos. Riika: Kynnys ry.

Savas. s.a. Asuminen. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.savas.fi/palvelutoiminta/asuminen/> [29.10.2022].

Seppälä, H. 2017. Erilaiset eväät. Kirja kehitysvammaisuudesta. Kouvola: Opimateriaalikeskus Opike.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Valtioneuvosto. 2023. Vammaispalvelulain uudistus voimaan 1.10.2023. WWW-dokumentti. 13.4.2023. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/vammaispalvelulain-uudistus-voimaan-1.10.2023> [13.7.2023].

Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5. päivitetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Zirari, S. 2022. Comment l'inclusion des résidants polyhandicapés dans le processus de recrutement des professionnels peut-elle contribuer à réduire les injustices sociales, symboliques et épistémiques dans une maison d'accueil spécialisée? Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research, Vol. 13, No. S1, 53–70. Verkkolehti. Saatavilla: <https://anserj.ca/index.php/cjnsr/article/view/541/354> [24.7.2023].

Teemahaastattelun runko

1. Jalkautuvan päivätoiminnan erityispiirteet

- Miten jalkautuvan päivätoiminnan sisältö eroaa päivätoiminnasta toimintakeskuksessa?
- Miten jalkautuvan päivätoiminnan toimintatapa eroaa päivätoiminnasta toimintakeskuksessa?

2. Jalkautuvan päivätoiminnan sisältö ja toimintatapa tulevaisuudessa

- Miten jalkautuvan päivätoiminnan sisältöä voitaisiin kehittää?
- Miten jalkautuvan päivätoiminnan toimintatapoja voitaisiin kehittää?

3. Jalkautuvan päivätoiminnan asiakkaat

- Millaiset asiakasryhmät hyötyvät jalkautuvasta päivätoiminnasta ja miksi?
- Millaiset asiakasryhmät taas hyötyvät päivätoiminnasta toimintakeskuksessa enemmän ja miksi?
- Miten asiakkaat ylipäättään ovat mielestäsi kokeneet jalkautuvan päivätoiminnan?

4. Jalkautuva päivätoiminta ja ohjaajan työ

- Miten jalkautuva päivätoiminta vaikuttaa/vaikutti omaan työhösi ohjaajana?
- Millaisia haasteita koet/koit ohjatessasi jalkautuvaa päivätoimintaa?

TUTKIMUSTIEDOTE

Savaksen jalkautuva päivätoiminta palvelukodeissa – ohjaajien näkemyksiä

Tutkimuksen tekijät

Kemppainen Salla, opiskelija.

Xamk - Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Mikkeli, Patteristonkatu 3D, 50100 Mikkeli.

Yhteyshenkilö tutkimukseen liittyvissä kysymyksissä:

Kemppainen Salla, opiskelija, Puh. +358 [REDACTED],
[REDACTED]@edu.xamk.fi

Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa Savaksen Pihkapuiston toimintakeskuksen ohjaajien toteuttamasta palvelukodeissa tapahtuneesta jalkautuvasta päivätoiminnasta. Jalkautuva päivätoiminta alkoi korona-aikana pandemian aiheuttamien rajoitustoimien seurauksena. Jalkautuvaa päivätoimintaa toteutetaan edelleen Savaksen Pihkapuiston palvelukodissa. Opinnäytetyön tehtävänä on saadun tiedon avulla osaltaan kehittää jalkautuvan päivätoiminnan sisältöä ja toteutustapaa paremmaksi ja sujuvammaksi niin asiakkaiden kuin ohjaajien näkökulmasta. Tutkimuksen avulla pyritään saamaan selville ohjaajien näkemyksiä jalkautuvasta päivätoiminnasta. Tämän takia nimenomaan ohjaajien haastattelut aiheesta ovat olennainen osa työn toteutumista.

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Pyydämme sinua osallistumaan tähän tutkimukseen. Sinulla on mahdollisuus tehdä kysymyksiä tutkimuksesta, kun olet perehtynyt tähän tiedotteeseen ja tiedotteen liitteinä olevaan tietosuojaselosteeseen, mikäli tutkimuksessa käsitellään henkilötietoja. Tämän jälkeen sinulta pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja voit keskeyttää tutkimuksen koska tahansa. Mikäli keskeytät tutkimuksen tai peruutat suostumuksen, keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Tutkimustuloksista tiedottaminen

Tutkimustuloksia ja kerättyä aineistoa voidaan käyttää ja hyödyntää sellaisessa muodossa, jossa yksittäistä tutkittavaa ei voida tunnistaa. Luovutan Savakselle yhden kappaleen valmiista tutkimusraportista, joten tutkittavat saavat sitä kautta tiedon tutkimuksen tuloksista ja tutkimuksesta yleensä.

SUOSTUMUS OPINNÄYTETYÖHÖN OSALLISTUMISESTA**Savaksen jalkautuva päivätoiminta palvelukodeissa –
ohjaajien näkemyksiä****Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, sosiaaliala
Kempainen Salla**

Olen lukenut ja ymmärtänyt saamani tutkimustiedotteen.

Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen opinnäytetyöstä. Ymmärrän, että tietojani käsitellään luottamuksellisesti. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin opinnäytetyötä koskeviin kysymyksiini.

Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani opinnäytetyöhön. Olen saanut riittävät tiedot oikeuksistani, opinnäytetyön tarkoituksesta ja sen toteutuksesta sekä opinnäytetyön hyödyistä ja riskeistä. Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan opinnäytetyöhön.

Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista ja että voin peruuttaa tämän suostumukseni koska tahansa syytä ilmoittamatta. Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän tutkimuksen tai peruutan suostumuksen, minusta keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Allekirjoituksellani vahvistan, että annan suostumukseni opinnäytetyöhön osallistumiseen.

Päiväys ja paikka

Tutkittavan allekirjoitus

Tutkittavan nimenselvennös

Opinnäytetyöntekijälle. Alkuperäinen allekirjoitettu tutkittavan suostumus sekä kopio tutkimustiedotteesta jäävät opinnäytetyöntekijän arkistoon. Tutkimustiedote ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan tutkittavalle.

Mikäli tutkimuksen kohteena on alaikäinen, mutta henkilötietoja ei kerätä, vanhemmille tai sosiaalityöntekijöille tms. annetaan tutkimustiedote sekä pyydetään suostumus opinnäytetyöhön osallistumisesta, mutta tietosuojailmoitusta ei ole välttämätöntä tehdä.